

ZPRÁVY

JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ PŘI ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMII VĚD

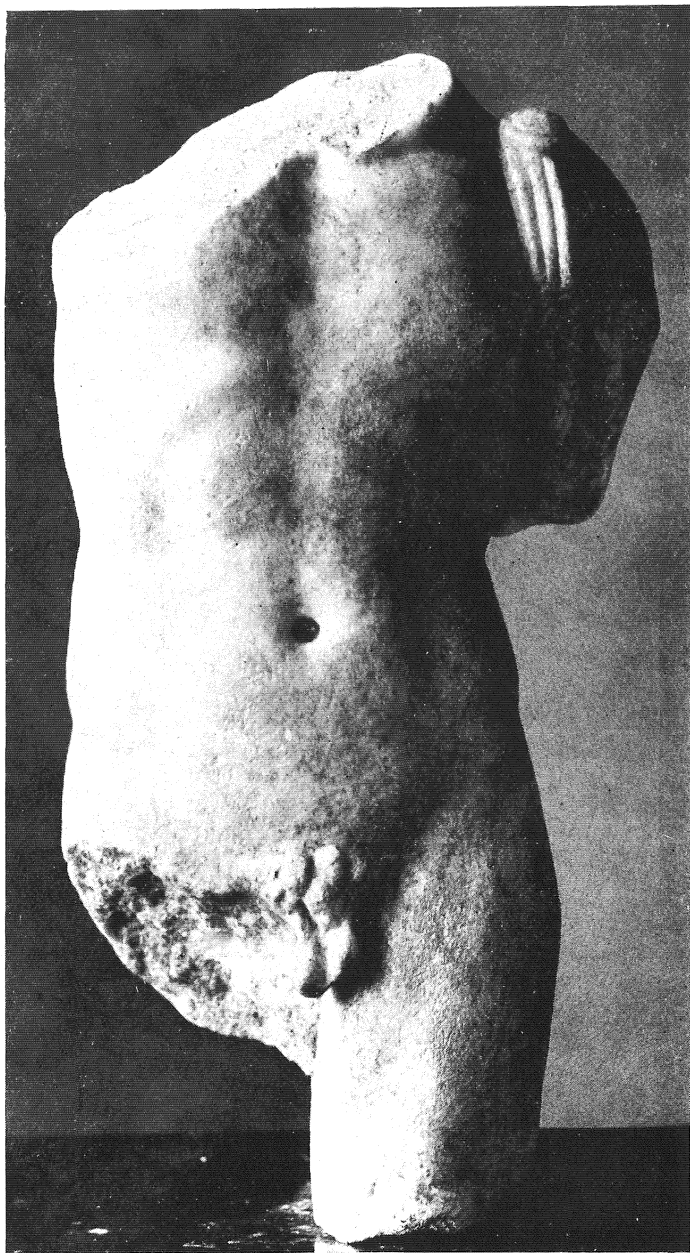
Adresa: Jednota klasických filologů, Praha 2, Lazarská 8

OBSAH — CONSPECTUS FASCICULI

Prof. dr. Ferdinand Stiebitz — In memoriam Ferdinandi Stiebitz (<i>J. Češka</i>)	1
Arkádie v době archaické — De Arcadia aevi antiquioris (<i>J. Hejnic</i>) . .	5
Antická sbírka akademika A. Salače — Opera antiqua e collectione Antonii Salač (<i>J. Frel</i>)	8
Pět klíčů ke středověké moudrosti — Quinque claves sapientiae in scholis medii aevi (<i>A. Vidmanová</i>)	15
Italský humanista Romolo Amaseo a jeho český žák — De Romuli Ama- sei antiquitatis studiosi Itali discipulo Bohemico (<i>D. Martínková</i>) . .	21
Historický exkurs v latinském katalogu české šlechty z r. 1551 — Nar- ratio historica catalogo baronum Bohemorum a. 1551 elucubrato in- serta (<i>J. Martínek</i>)	24
O jedné negativní zkušenosti — De experientia quadam negativa (<i>K. Janáček</i>)	29
L. Mavilis, Oliva (<i>přeložil — vertit L. Hoch</i>)	32
Přednášky JKF v r. 1961 — Argumenta lectionum Pragae et Brunae a. 1961 habitarum	33
Z nové literatury — De novis libris iudicia (<i>E. Svobodová, L. Vidman</i>) .	45
Antické večery s dětmi pražských škol — Auctores antiqui a discipulis scholarum Pragensium recitati (<i>H. Businská, S. Vidmanová</i>)	49
Cikáni v Byzanci — Cingari in imperio Byzantino (<i>R. Dostálová</i>) . . .	51
Sbírka fotografií vzácných latinských tisků a rukopisů z období huma- nismu — De librorum rariorum aevo humaniore Latine conscriptorum imaginibus lucis ope factis (<i>J. Martínek</i>)	52
Ze života zahraničních vědeckých společností — Societates philologorum extraneae: Fédération Internationale des Associations d'Etudes Clas- siques (<i>-av-</i>)	55
Ze světa — Varia (<i>-av-, R. D. -je, -vi-</i>)	4, 31, 54, 58, 59

Hostina heroizovaného mrtvého, mramor, 4. stol. př. n. l.

Hermés. 1. stol. př. n. l.

† Prof. dr. Ferdinand Stiebitz 1894—1961

Dvě těžké ztráty postihly roku 1960 Jednotu klasických filologů, když krátce za sebou navždy odešli dva přední její pražští členové, prof. K. Svoboda a akad. A. Salač. Rok nato pak postihla krutá rána Brno: 10. října 1961 zemřel profesor University J. E. Purkyně Ferdinand Stiebitz, vědec širokého rozhledu, nezapomenutelný učitel a skvělý překladatel.

Jméno prof. Stiebitze je spjato s obcí klasických filologů od jeho studentských let. Již tehdy — před první světovou válkou — byl totiž činným členem Jednoty českých filologů a později se značnou měrou zasloužil o rozvoj její brněnské odbočky i jako člen výboru, i jako její dlouholetý předseda. On také připravil v Brně vše potřebné k tomu, aby mohla být roku 1956 založena brněnská odbočka JKf, načež se pak r. 1959 stal jejím čestným členem. Této pocty se mu však nedostalo jen za dlouholetou funkcionářskou činnost, ale především za jeho neobyčejně bohaté a hodnotné dílo vědecké i umělecké.

Život prof. Stiebitze nebyl lehký, ale dovedl se s ním bít. S osobitým svým smyslem pro humor nám občas vyprávěl takřka žertovné příběhy o svých finančních svízelních ve studentských letech, kdy jen jeho neúnavná pracovitost a nadprůměrné nadání zdolávaly všechny překážky, které se stavěly do cesty chlapci z velmi početné a nemajetné rodiny. Rád také vzpomínal na doby, kdy při plném úvazku gymnasiijního učitele dokázal přebásnit denně dvě stě, ba někdy až tři sta veršů Ovidiových Metamorfos a kdy dlouho do noci pracoval o slovesném vidu v Novém zákoně, poslouchaje při tom se sluchátky na uších vysílání mladého tehdy čs. rozhlasu. Ani trudné roky nacistické okupace nepodlomily v nejmenším Stiebitzovu tvůrčí sílu. A když pak na něj začaly doléhat nemoci, nedbal jich a

dlouho se snažil překonat je svou vůlí. Ale nejen v životě, nýbrž i ve vědě spatřoval prof. Stiebitz stálý zápas. Proto s rozhodností prosazoval ve svých pracích ty zásady, o jejichž správnosti byl přesvědčen, proto miloval i ve své pedagogické činnosti boj názorů.

Prof. Stiebitzovi bylo dopřáno jen krátce poslouchat univerzitní výklady Josefa Krále v Praze, neboť se musil jako voják zúčastnit celé prvé světové války. Jen krátce mohl také po válce studovat v Berlíně, kde na něj zvláště zapůsobily přednášky Wilmowitze-Möllendorffa. Doktorát skládal v Brně u prof. F. Novotného a prof. K. Svobody a u nich se také habilitoval. Klasickou filologii nepojímal nikdy jako úzkou vědní disciplínu. Byla to pro něj vždy věda o celém životě antického lidstva. Také výsledky své práce neadresoval jen úzkému kruhu odborníků, nýbrž jako málokdo zpřístupňoval antickou kulturu a její živé tradice nejširší veřejnosti.

Rozsáhlá Stiebitzova práce vědecká, obsažená ve větších studiích i učebnicích a v mnoha člancích, obohatila značně českou filologickou vědu. Avšak nejvíce se prof. Stiebitz proslavil jako výmluvný tlumočnický překladatel antických autorů. Jeho krásné překlady řecké a zčásti i římské lyriky, Aischylových, Sofoklových i Euripidových tragédií, Aristofanových komedií, Ovidiových Proměn učinily přístupnými každému českému čtenáři nejpůvabnější klenoty řecké a římské poezie. Dokonce přebásnil do češtiny i nejstarší epos světové literatury, starobabylónský epos o Gilgamešovi. Nemenší oblibu si získaly také jeho překlady antických prozaiků. Již za svých gymnasijských studií pracoval na překladu Apuleiova Zlatého osla a potom překládal z Hérodota, Thukydidy, Démosthena, Aristotela, Plutarcha, Seneky, Tacity, Ammiana Marcellina aj. Všechny jeho překlady vynikají vytržebným literárním jazykem.

V osobě prof. Stiebitze byla jakási harmonie vědy a umění, která vtiskla osobitý ráz celé jeho literární tvorbě. Hluboké studium mu umožňovalo porozumět snadno sebetěžšímu řeckému nebo latinskému textu, zatímco jeho umělecké nadání vedlo jeho myšlenky takovou tvůrčí cestou, že zejména v jeho básnických překladech vznikala nová, česká umělecká díla. Přitom však vědec stále střežil básníka, aby se neodchyloval

od originálu. Pouze v překladech řeckých dramat dovoloval vědec umělci volnější rozlet a nebránil mu ani tu a tam něco přibásnit. To ovšem bylo zcela ve shodě s tím, čeho se mělo dosáhnout. Prof. Stiebitz nechtěl totiž jen doslovně, filologicky přesně překládat do češtiny ty divadelní kusy, kterým se ve starověkém Řecku tleskalo před 2 400 lety, nýbrž předsevzal si oživit je na naší české scéně a získat jimi pro správné pochoopení antiky srdce každého diváka.

Charakter Stiebitzovy tvorby může poznat každý, kdo si přečetl některé jeho dílo, ale ne každý se již mohl vlastníma očima přesvědčit o tom, s jakou snadností, jistotou a neobyčejnou výrazovou pohotovostí prof. Stiebitz svá díla tvořil. Jeho koncepty, psané vždy úhledným písmem, předstihují svou úpravností, ve které vidíme jen tu a tam některé drobné opravy, čistopisy kohokoli z nás.

A jako jedinečný to byl učitel! Znal do posledních detailů svůj obor, měl rozsáhlé vědomosti i z jiných vědních oblastí (srov. např. jeho knihu Biologické základy antických názorů o dědičnosti) a dávnou dobu antického světa dovedl svými slovy oživit jako nikdo jiný. Jeho výklady poučovaly i uchvacovaly, přičemž v jeho posluchačích nejen rozněcovaly smysl pro vědeckou pravdivost a svědomitost, nýbrž vzbuzovaly v nich i zálibu pro krásu uměleckého slova a čistého mateřského jazyka. Také jeho láska k vlasti, jeho vítra v pokrok i jeho v pravdě otcovská péče o studenty nemohly zůstat bez odezvy. Konečně pak jeho dovednost, jak popularizovat vědecké poznatky, nám všem bude ještě dlouho zářným příkladem.

Málokoho z klasických filologů si oblíbila naše veřejnost tak, jako právě prof. Stiebitze. Přeplněné posluchárny i sály, ve kterých štědře rozdával poučení o antických dějinách, životě i literatuře a ve kterých dokázal i bavit svým nezapomenutelným antickým humorem, na žádost obecnstva několikrát opakovaným, podávaly o tom nejlepší svědectví. A jeho překlady, vyprodané v témž dni, kdy se objevily v knihkupectvích, tuto jeho oblibu jen potvrzovaly.

Nám, kdož jsme se s prof. Stiebitzem ve své práci denně stýkali a na které stále ze všech koutů semináře pro klasickou filologii brněnské university dýchá to, co on v něm za dlouhá

léta své pilné práce jednak sám udělal, jednak zorganizoval, se nechce ani věřit, že na jeho pracovním stole již nebudou vznikat nové jeho studie, aniž se na něm budou proměňovat v české verše básně řeckých a římských lyriků, epiků i dramatiků, a že se již také nedočkáme jeho dalších chystaných překladů z Hérodota, Thukydidy a Plutarchy; z nich totiž přeložil již jen čtyři další Plutarchovy životopisy (životopisy Agida IV., Kleomena III. a bratří Gracchů). Ale nenadálý odchod prof. Stiebitze nám zároveň také dává příležitost k tomu, abychom se s úctou a obdivem k jeho dílu zamyslili nad tím množstvím skvělé práce, kterou za svůj neobyčejně plodný život vykonal, a abychom také my u vědomí toho, co všechno jsou ještě klasičtí filologové naší veřejnosti a literatuře dlužni, pokračovali v cestě, které byl on velkým a neúnavným průkopníkem a po mnoha stránkách těžko napodobitelným vzorem.

J. ČEŠKA

Vzpomínky sovětského filologa.

Chceme upozornit své čtenáře na knihu, která i když se netýká přímo našich oborů, může nám poskytnout mnoho poučení. Je to kniha sovětského orientalisty Ignatije Julianoviče Kračkovského (1883—1951) *Nad arabskými rukopisy* (Hrst vzpomínek o knihách a lidech), NČSAV Praha 1961. Kniha nám dá

nahlédnout do psychologie i etiky vědecké filologické práce, zvláště práce s rukopisy, ukazuje nám důležitost i krásu mezinárodní spolupráce badatelů, poučí nás o organizaci filologického studia i bádání v před-revolučním Rusku i v Sovětském svazu a je i krásným dokladem toho, že i historická filologie má své oprávnění v kulturním vývoji lidstva.

R. D.—Je

Arkádie v době archaické*)

Jako celek nevstoupila Arkádie, krajina zabírající hornatý střed Peloponnésu, do řeckých dějin výraznějším způsobem před IV. stoletím př. n. l., kdy arkadské obce vytvořily jediný spolkový stát. Tato doba se pokládá pro hospodářské, politické i kulturní postavení, jehož tehdy Arkádie, třebaže jen na poměrně krátkou dobu, v řeckém světě dosáhla, za klasickou dobu jejího vývoje. Toto klasické období arkadských dějin nelze však studovat bez znalosti arkadských dějin archaických, z nichž další vývoj zcela organicky vyrůstal.

Čím chudší jsou arkadské dějiny na historická fakta, tím bohatší jsou na problémy. Jestliže tato věta platí o celých arkadských dějinách, platí dvojnásobně o době archaické. Především jest zde otázka pramenná. Jediný pramen, který podává alespoň poněkud ucelený obraz o nejstarších arkadských dějinách, je řecký periégéta Pausanias, který žil v II. stol. n. l. Již jen z tohoto konstatování vyplývá, že k údajům Pausaniovy tradice nelze přistoupit bez kritiky. Jde o tradici, jež možná uchovala paměť i na některé události ze VI. stol., vznikla však jako „arkadská“ tradice nejdříve na počátku V. stol.; k její poslední redakci a snad i písemné kodifikaci asi nedošlo před III. stol. př. n. l.

Na základě kritického rozboru Pausaniových zpráv a archeologického materiálu lze formulovat několik obecnějších závěrů o arkadských dějinách v archaickém období asi takto: Vzhledem k zeměpisným podmínkám (neschůdná horská pásma) je vyloučeno, aby Arkadové byli vytvořili již v dobách předhistorických nebo raně historických stálou politickou jednotu, jak to tvrdila jejich pozdější tradice. Je sice pravda, že arkadské obyvatelstvo bydlilo na souvislém území, mluvilo jednotným dialektem, mělo jednotnou — ať už jakkoli konzervativní — hmotnou kulturu a příbuzné náboženské představy, ale všechny tyto rysy byly společné dědictvím z bronzové doby. Stejně tomu bylo i po stránce společenské organizace: po celou dobu archaickou zůstalo pro Arkádii příznačné kmenové zřízení;

*) Na základě studie J. Hejnice, Pausanias the Perieget and the Archaic History of Arcadia. Rozpravy ČSAV, Praha 1961.

jeho vnějším znakem byla otevřená sídliště. Tradiční zemědělství, pastevectví a lov zůstal po celou dobu archaickou hlavním zaměstnáním obyvatelstva.

Vyšší sjednocovací snahy se opíraly o typicky kmenový základ, který tvořilo náboženství a kultury. Jednotlivá významnější kultovní střediska ležela rozptýlena ve východní Arkádii (Tegea), v jihozápadním koutu země (Lykaion) a v Azanii (Lusoi). Počátky těchto kultovních středisek spadají na samý konec mykénské doby nebo na začátek doby archaické. Asi již sama jejich existence v sobě zahrnovala i zárodek politické organizace. Přesto se zdá, že spíše než vnitřní vývoj přispěly ke skutečnému sjednocení podněty vnější, totiž potřeba obrany proti spartské rozpínavosti. Proto se přeneslo poměrně brzy politické středisko do východní a jihozápadní Arkádie, do oblastí, jež byly nejvíce ohroženy spartskými útoky. K významnému postavení obou těchto oblastí přispěla i poměrně příznivá zeměpisná poloha, jež umožňovala ve větší míře než v ostatní Arkádii spojení s okolním světem a přímo nutila k společnému postupu. Zatím co se Tegea vázala spíše na spojenectví s Argem, dal kult Dia Lykaia v jihozápadní Arkádii podnět k seskupení okolních kmenových celků, Parrhasiů, Mainaliů, Eutrésiů a Kynuriů. Vylíčit kolísavé zvětšování a zmenšování vlivu lykajského kultu i střídavé množství jeho účastníků, jak k tomu postupem doby jistě docházelo, jest stejně nemožné jako vystihnout za nynějšího stavu našich pramenů všechny zvraty spartsko-tegejských bojů. Teprve o konci archaického období lze mluvit alespoň s určitou jistotou. Kdežto Tegea soustředěnému spartskému náporu v polovině VI. stol. podlehla a uvolnila tak místo vzestupu Mantineje, dosáhlo lykajské společenství na počátku V. stol. významného úspěchu, když se k němu připojily i některé obce azanské: lusijský kult tehdy ustoupil kultu lykajskému a jeho význam na dlouho poklesl.

Boje mezi Spartou a jihoarkadskými obcemi trvaly po dlouhou dobu (8.—6. stol.) a nezůstaly bez vlivu na obě strany: u Arkadů vyvolaly přes nepříznivé zeměpisné podmínky úsilí po širším společném postupu, k němuž nabádal již varovný příklad heilótizovaných messénských sousedů, Sparta byla nucena změnit svou politiku, neměla-li se dostat s tvrdými arkad-

skými horaly do téměř nekonečných vyhlazovacích bojů, v kterých by ztráty na padlých naprosto nebyly v poměru k chudé a málo úrodné zemi, jež byla v sázce. Že obě tato hlediska byla na konci archaické doby v spartsko-arkadských vztazích aktuální, o tom svědčí skutečné události: spartsko-tegejská smlouva, k níž došlo v polovině 6. stol., je jedním z prvních případů, kdy Sparťané upustili od heilótizace přemoženého odpůrce a kdy místo toho s ním uzavřeli smlouvu, jíž jej k sobě připoutali jako spojence do politické závislosti. Byl to obrat, který ve svých důsledcích vedl k postupnému budování spartské hégemonie, známé později jako Peloponnéský spolek. Ale také v Arkádii došlo koncem 6. a na počátku 5. století k závažným událostem. První náznaky o existenci širšího arkadského spojení spadají do této doby. Svědčí o tom Hérodotosovy zprávy o Kleomenově činnosti v Arkádii, kde prý „podněcoval spojení Arkadů proti Spartě“ (Her. VI. 74). Termín οἱ προστάταις, jehož v této souvislosti použil Hérodotos, je téměř totožný s úředním označením volených zástupců (προστάται, οἱ ἄρχοντες) arkadského spolku ve 4. století, v klasické době jeho vývoje. Jestliže Kleomenes od těchto arkadských předáků přijal závazek, že jej budou vojensky následovat, kamkoli je povede, znamená to — posuzujeme-li věc z hlediska spolkových zásad, běžných ve 4. století — že se Kleomenes stal formálně stratégem arkadského spolku. Sotva však bude správný názor, že spartský král sám arkadskou ligu založil. Náběhy k takovéto arkadské organizaci měly za sebou po období spartsko-arkadských bojů již určitou historii. Pokrok, k němuž v tomto směru došlo na počátku 5. století, pravděpodobně zase nikoliv bez vnějšího zájmu, záležel v tom, že se tehdy po prvé setkáváme i se zástupci severní Arkádie. Název „Arkádie“ se stal — ať již na jakkoli krátkou dobu — heslem, jež mělo nejen sakrální a etnický, nýbrž přímo i politický obsah. Základy k dalšímu vývoji byly tak položeny.

J. HEJNIC

Antická sbírka akademika A. Salače

Široké a mnohostranné zájmy akademika Salače v různých odvětvích klasických studií měly převážně jeden společný rys: zaměření ke konkrétním památkám, nebo alespoň k určitým, pozitivním faktům. Jeho sběratelství navazovalo na toto zaměření odborné práce, spojovala se v něm záliba s vědeckým zájmem. Podle jeho vlastních slov byl by nejráději sbíral jen antiku, ovšem v našich podmínkách to bylo nesnadné, ačli vůbec možné. Proto antické památky představovaly jen malý zlomek jeho sbírek; ovšem i tak představují u nás poměrně rozsáhlou kolekci. Akademik Salač sbíral památky antického umění a hmotné kultury při každé příležitosti. Dva soubory památek pocházejí z jeho vykopávek na Samothráce (1923 a 1927) a v maloasijské Kýmé (1925). Drobné nálezy z první kampaně na Samothráce a z Kýmé věnoval zčásti již r. 1926 Ústavu pro klasickou archeologii University Karlovy. Některé další památky a všechny nálezy ze Samothráky z r. 1927 však zůstaly nadále v jeho opatrování. Vlastní sbírku, zahrnující zvlášť dobré ukázky řecké keramiky a vynikající kolekci antických mincí, soustavně rozšiřoval nákupy za hojných studijních cest v Řecku, Malé Asii, Itálii, Bulharsku i Makedonii. Příležitostně získával antické památky i v pražských aukcích.

Po úmrtí akademika Salače v listopadu 1960 projevil jeho dědicové — p. Josef Salač a dr. J. Doležal, odborný asistent filosofické fakulty University Karlovy, — vzácné pochopení: nejen, že předali Ústavu pro klasickou archeologii všechny památky z vykopávek, ale věnovali mu i ostatní antické předměty; současně darovali katedře věd o antickém starověku na filosofické fakultě také podstatnou část sbírky antických mincí. Díky jejich porozumění bude rovněž možno použít k odbornému zpracování některých písemných dokladů o vykopávkách zesnulého. I když to jsou jen troskovité záznamy — není např. výkopného deníku, akademik Salač se spoléhal především na svou paměť —, znamenají cennou pomoc pro uveřejnění výzkumů, jež byly dosud známy jen ze stručných předběžných zpráv a publikace některých materiálů. O původu, resp. nalezišti jednotlivých památek, jsou informace v těchto záznamech jen v několika málo případech, daleko více údajů tohoto druhu máme od

zesnulého akademika Salače přímo. Přinášel totiž mnohdy jednotlivé předměty ze svých sbírek na fakultu, používaje jich jako dokladů při svých přednáškách a seminářích. Přitom obvykle udával jejich původ i jiné okolnosti. Řadu cenných informací o památkách předaných již r. 1926 Ústavu i o dalších předmětech sbírky získal od akademika Salače v soukromých rozmluvách vedle podepsaného zesnulý Roman Haken, který je většinou obezřetně zaznamenával. Památky, které akademik Salač přinesl na své přednášky, pak často ponechával v Ústavu pro klasickou archeologii. Ty byly konzervovány a restaurovány, což bylo nezbytné. V květnovém povstání roku 1945 byl totiž byt akademika Salače demolován zásahem německého granátu, sbírky byly poškozeny a většinou nebyly restaurovány. Většina antických památek se tak přejímala po jeho úmrtí ve zlomcích, restaurace je mnohdy nesnadná. Zvláště rekonstrukce řeckých váz a terakot by byla obtížná bez laskavé pomoci Archeologického ústavu ČSAV, za což patří díky akademiku J. Böhmovi a s. Z. Fiedlerovi. Teprve po ukončení této práce bude možno všechny památky definitivně inventarizovat a započít s jejich odborným zpracováním. Nyní se předkládá jen předběžná zpráva o celé sbírce; nejdříve se uvádějí soubory z vykopávek, pak ostatní skupiny památek. Jmenovitě se uvádí vše, co bylo dosud uveřejněno, několik ukázek je reprodukováno na přiložených tabulkách.

I.

P a m á t k y z e S a m o t h r á k y

Ve svatyni Velkých bohů kopal akademik Salač společně s F. Chapouthierem pod patronací francouzské archeologické školy v Athénách v r. 1923 (1) a potom znovu sám v r. 1927 (2). R. 1923 se výzkum zabýval jednak budovou vedle „nového“ chrámu, kterou pozdější vykopávky určily jako dvůr s oltářem (3), jednak stanovištěm známé sochy Niké (4) a přilehlým divadlem (5) a konečně budovou zvláštního půdorysu poblíž místa, kde měla svůj stan dřívější rakouská výprava; snad jde o tzv. ex voto Miléřanky (6). R. 1927 dal akademik Salač zčásti rozebrat pozdně antickou stavbu, tzv. Viereck. V jeho konstrukci byla řada zlomků starších staveb a pod ním byly objeveny základy budovy chrámového půdorysu, snad tzv. „oikos“ (7). Aka

demik Salač uveřejnil ze Samothráky jen několik nápisů (8), zvláště zlomek, jenž považoval za část věnovacího nápisu „nového“ chrámu Velkých bohů (9).

Ve sbírkách Ústavu pro klasickou archeologii jsou vedle nálezů A. Salače též některé drobné památky ze Samothráky, nalezené již rakouskou expedicí; připomeňme, že jejím účastníkem byl O. Benndorf, tehdy universitní profesor v Praze. Jde o tyto památky, vesměs z „nového“ chrámu: lví hlava ze simy (10), dva antefixy s palmetami, zlomek lemu dveří s meandrem, malá rohová palmeta.

Z památek od akademika Salače byly dosud uveřejněny jen dvě, obě z kampaně v r. 1923: druhá lví hlava (z pozdější rekonstrukce chrámu) (11) a torzo sošky Herma (z pentelského mramoru, asi z 1. stol. př. n. l., nalezené při vykopávkách hlediště divadla (12); nepochybně šlo o ex voto, vystavené původně v nedaleké stoi (tab. II).

Dále jde o tyto památky (v závorce uvádíme rok, kdy byly nalezeny): fragment epistylu chrámu s rozvilinami (1927), zlomek čenichu lví hlavy ze simy (1927), lví pracka z opory lavice z chrámu (1923), dva zlomky římsy zdobené kýmátem (1927), noha v sandálu — zlomek podživotní sochy (1927) — vše z thaského mramoru; zlomek archaistického reliéfu s tanečnicemi (13) z parského mramoru (1927), mramorová ruka se syringou — zlomek sochy (1923), architektonický zlomek s palmetou — vápenec, snad ze stoe (1923); z terakoty jsou tyto památky: zlomek antefixu ze stoe (1927), dva zlomky podobných antefixů (1927), archaický antefix s palmetou (1923), zlomek obkladu epistylu stoe (1923), zlomek podobného obkladu (1923), zlomek keramiky s částí dedikačního nápisu (1927). Pro větší počet fragmentů keramiky, lamp apod. nelze dosud spolehlivě určit původ.

II.

P a m á t k y z K ý m é

O výzkumu v Kýmé byla uveřejněna stručná předběžná zpráva (14), vykopávky se zaměřily především na chrám egyptských bohů, dále byl prozkoumán dům hrnčíře, částečně agora, sloupořadí při mořském břehu, kanalizační systém a nekropole, kde byl zejména prozkoumán částečně vyloupený sarkofág

z konce 2. stol. př. n. l., obsahující dvě lampy, tři drobné hliněné nádoby a kantharos z modrého neprůhledného skla (15); všechny tyto památky jsou nyní ve sbírce Ústavu. Akademik Salač uveřejnil opět několik nápisů (16), zvláště známý hymnus na Ísidu (17).

Z nálezů byly uveřejněny: bronzové uši s dedikačním nápisem Ísidě (18), zlomek terakoty se signaturou výrobce Amfilocha (19), zlomek geometrické vázy (20), kultovní lampy, nalezené v chrámu (21), kadlub na výrobu tzv. „megarské“ číše (22) — řada dalších fragmentů kadlubů i zlomků číší je nevydána — a konečně mramorový reliéf (tab. I) ze 4. stol. př. n. l. se znázorněním hostiny heroizovaného mrtvého (23).

Dosud nebyly publikovány: bronzová egyptská soška boha písma Imhotepa (jeho jméno psané hieroglyfy se objevilo na svitku na jeho klíně po očištění kyselinou). Soška je ze saiské doby a byla nalezena v chrámě egyptských bohů; není to jediná památka egyptského původu, objevená na tomto místě: byly zde nalezeny také dva vešebty, uveřejněné spolu s nápisy (24) a několik drobných fajansí, asi řeckých výrobků, ale s egyptskými náměty. Z mramorových drobných plastik stojí za zmínku: hlava Dia-Serapida (tab. III 2), zlomek mužského torza, soška ženy v prudkém pohybu, mladík s přehozenou chlamydou — zlomek reliéfu (stély?). Dále zde byl nalezen vápencový reliéf se znázorněním sedící bohyně Kybelé (tab. III 1). Z různých míst vykopávek je řada zlomků terakot, zvláště hlaviček; z nich se reprodukuje 3 ukázky na tab. 4. 2, zcela nalevo je hlava Athény v přílbě asi z 2. stol. př. n. l. Zvláštní místo mají drobné neumělé sošky Ísidy s malým Harpokratem v náručí, kterých bylo nalezeno přes tucet v chrámu egyptských bohů: zřejmě jde o ex vota. Podobného rázu je také několik zlomků terakotových votivních reliéfů drobných rozměrů. Větší počet značených uch vinných amfor rovněž nalezen v Kýmé. U řady dalších drobných památek nelze provenienci bezpečně určit.

K souboru nálezů z Kýmé lze připojit ještě několik drobností, které byly získány současně: zlomky různých nezdobených nádob, případně hrubších terakot z Eryther a ze Smyrny; k nim přistupuje ještě drobná nedokončená mramorová soška Afrodity.

III.

R ů z n é p a m á t k y

V tomto oddíle jsou shromážděny podle různých druhů památek získané nákupem. Publikované se uvádějí nejdříve.

Plastiky: zlomek mramorového sarkofágu z konce 3. stol. n. l., znázorňující snad křest Krista (25), fragment kykladského idólu (?), geometrická soška páva z bronzu, bronzová soška Apollóna z jižní Thrákie (26). Ve Smyrně zakoupil A. Salač 2 zlomky klazomenských sarkofágů; horní lišta jednoho se dá rekonstruovat (27). Téhož původu jsou také tři antefixy z Klazomen; dva z nich zobrazují protomu Gorgony (zač. 5. stol. př. n. l.).

V souboru keramiky vynikají atické geometrické vázy. Jednu se znázorněním jezdce uveřejnil sám akademik Salač (28), dále byla publikována raně geometrická amfora (29) a víčko (30), k němuž se pak v pozůstalosti našla příslušná číše na nožce. Nevydány jsou dosud: pyxis s plastickými koníky na víčku, tři konvičky, malá pyxis, talíř, fragmenty významné pozdně geometrické vázy, figurka opičky (subgeometrická). Z korintské keramiky stojí za zmínku konev z doby kolem 600 s bohatou výzdobou zvířat a pozdější aryballos se sirénou. Z atické černofigurové keramiky byl uveřejněn jeden lékythos sériové produkce (31), další podobný je nevydaný, stejně jako pěkná hydrie se znázorněním satyra a mainady z doby těsně po polovině 6. stol. př. n. l. (tab. IV 1) a jeden raný fragment. Z červenofigurové keramiky je vydán zlomek lutroforu (32), lékythos saburovského malíře (33), dvě anthesterijní choes (34) a zlomek skyfu (35). Nevydány jsou tři téměř úplné hydrie ze třetí čtvrti 5. století, z nichž jedna znázorňuje snad Proknu a Itya, zlomky velkého lutroforu z konce 5. stol., jehož kresba je příbuzná tzv. skupině R bílých lékythů, aryballovitý lékythos tzv. Straggly painter a několik menších fragmentů. Z další keramiky zaujme nezdobená olpé s nápisem $\delta\eta\mu\sigma\tau\omicron\varsigma$ několik černých váz, ukázky tzv. West-slope ware a jedna téměř úplná „megarská“ číše.

Z terakot je třeba se zmínit alespoň o těchto památkách: dvě protomy bohyně z raného 5. stol., torzo Artemidy, pův. zlačené, asi ze Smyrny, archaická kyperská terakota tanečnice

s tympanem, postava Erota jedoucího na praseti aj.; dosud byl uveřejněn jen zlomek zadní strany sošky s nápisem Ἄρτεμι (36). Velký počet je lamp, převážně maloasijské provenience; výběr z nich uveřejnil R. Haken (37). Z dalších památek připomeňme ještě dva stříbrné šperky z Makedonie (náhrdelník a spony) a jedenáct rytých kamenů — gem; z nich je nejpozoruhodnější portrét Septimia Severa jako Sarapida na kornalinu, získaný v Bulharsku (tab. III 3) a znázornění kentaura na etruském skarabu v tzv. stylu golobolo.

V každé sbírce se nevyhnutelně vyskytnou falza; akademik Salač je sbíral většinou vědomě, jako poučné ukázky svého druhu. Patří k nim dvě terakoty, jedna gema a zajímavý soubor hlaviček z měkkého kamene, které byly zřejmě vyrobeny v jedné falzifikátorské dílně.

Hodnotíme-li sbírku jako celek, tu z odborného hlediska jsou pochopitelně nejvýznamnější oba soubory ze Samothráky a z Kýmé. Samothrácké památky doplňují spolu s dalšími údaji o vykopávkách výsledky nejnovějších výzkumů svatyně velkých bohů a ozval se o ně zájem u přímo zainteresovaných zahraničních pracovníků. Z Kýmé mají zvláštní hodnotu nálezy z domu hrnčičře, jež mohou být cenným přínosem k chronologii helénistické keramiky, nález hrobového celku i údaje o vykopávkách. Ostatní památky znamenají podstatné obohacení našich sbírkových fondů — mnohé z nich jsou u nás jedinečné (např. oba klazomenské sarkofágy), některé mají velkou hodnotu uměleckou i muzeální (antefixy z Klazomen, některé terakoty). Celá sbírka je podstatným obohacením našeho souboru antik a je možno bez přehánění říci, že teprve díky jí bude možno uskutečnit souhrnnou instalaci antických originálů v připravované trvalé výstavě antických památek na zámku Hrubý Rohozec u Turnova. Akademiku Salačovi i jeho dědicům bude patřit naše trvalá vděčnost.

J. FREL

P O Z N Ā M K Y

- (1) *BCH* 1923 540 n.
- (2) o této kampani nevyšla ani předběžná zpráva.
- (3) srov. naposled K. Lehmann, *Samothrace, a Guide*, 2. vyd. 70 nn, plán, G.
- (4) srov. o tom přednášku: A. Salač, *Socha bohyně Vítězství v Louvru*, Sbírka přednášek ČAVU 6 1938, kde je poměrně nejpodrobnější zpráva o celých vykopávkách (za rok 1923).
- (5) uveřejnil F. Salviat (uváděje A. Salače a F. Chapouthiera jako spoluautory) *BCH* 1956 118 nn.

- (6) F. Chapouthier, *Les Dioscures au service d'une déesse*, 164 nn.
- (7) západní průčelí základů budovy odkryl F. Chapouthier, srov. *BCH* 1927 490 nn, 491 obr. 8.
- (8) *BCH* 1925 245 nn; *Obzor prehist.* 4 1929 156 nn.
- (9) proti kritice A. Schobera hájil A. Salač své stanovisko v přednášce citované v pozn. 4 a znovu v *BCH* 1946 337; ovšem nápis patří k budově s oltářem, viz pozn. 3.
- (10) J. Frel, *Listy filol.* 1950 65 nn (spol. publ. dvou lvích hlav ze simy)
- (11) tamtéž; obě památky jsou rovněž zobrazeny ve *Fasti Archaeol.* 5 č. 2582.
- (12) J. Frel, *Umění* 3 1955 159 n.
- (13) viz *Hesperia* 20 1951 16 n, tab. 8, 9, 10, 14; naposled K. Lehmann, *Samothrace, a Guide* 2 vyd. 59.
- (14) *BCH* 1925 476 n.
- (15) *tamtéž* 477 obr. 12, 478 č. 4. {16} *BCH* 1927 374 nn.
- (17) *tamtéž* a *Listy filol.* 1929 76 nn; podrobný výklad podal P. Roussel *REG* 1929 137 nn a egyptologické poznámky uveřejnil F. Lexa *ArOr* 2 1930 136 nn.
- (18) R. Haken, *Studia antiqua A. Salač oblata* 170 nn, tab. XI—XII.
- (19) J. Bartoš, *Fasti Archaeol.* 9 č. 3369; *Enciclopedia dell'arte antica* 1 s. v. Amfilochos; J. Bartoš, *Epitymbion R. Haken* 115 nn, tab. VII.
- (20) J. Bouzek, *Listy filol.* 1961 *Eunomia* 5 22 č. 31 tab. VII.
- (21) R. Haken, *Graecolatina Pragensia* 1 (*Acta Univ. Carolinae* 1960, *Philosophica et Historica* 4) 52 n, tab. III 127—130.
- (22) L. Horáková-Jansová, *Listy filol.* 1931 233 nn.
- (23) E. Pfuhl, *JdI* 50 38.
- (24) dva vešebty uveřejnil F. Lexa v článku A. Salače, citovaném v pozn. 16. — Větší počet cenných nálezů (mramorová hlava Afrodity ze 4. stol. př. n. l.) uložil A. Salač r. 1925 v museu ve Smyrně. Zdá se, že většinou zmizely beze stopy. Dodatečně zjistil dr. Vidman, že A. Salač v populárním článku (Světozor 27 754—755 z 23. června 1927) reprodukoval několik památek z Kýmé: reliéf s hrdinou heroizovaného mrtvého srov. výše pozn. 23); votivní bronzové uši (srov. výše pozn. 18); zlo-mek mramorové stély s postavou mladíka v chlamydě, mramor. hlavička bohyně (Artemis?), terakotová hlavička a bronz. soška Imhotepa.
- (25) J. Bartoš, *Universitas Carolina* 1955 *Philosophica* I 2 177 nn.
- (26) A. Salač, *Listy filol.* 1936 485 nn.
- (27) R. Haken, *Fasti Archaeol.* 8 č. 1132 (viz corrigenda *Fasti Archaeol.* 9).
- (28) A. Salač, *Listy filol.* 1928 161 nn; J. Bouzek, *Die attischgeometrische Keramik im Nationalmuseum in Prag*, Sborník Národního musea v Praze XIII 3 1959 115 č. 7 tab. 6.
- (29) J. Bouzek, *tamtéž* 112 č. 3 tab. 6.
- (30) J. Bouzek, *Listy filol.* 1961 *Eunomia* 5 22 č. 30 tab. VII.
- (31) J. Frel, *Choix de Vases attiques en Tchécoslovaquie*, Sborník Národního musea v Praze XIII 5 1959 258 č. 75 tab. IV.
- (32) E. Haspels, *Listy filol.* 1931 299 nn; J. Frel, *Choix* 268 č. 114.
- (33) J. Frel, *Zprávy jednoty klasických filologů* 3 1961 80 n. č. 2.
- (34) A. Salač, *Listy filol.* 1933 369 nn; G. van Hoorn, *Choes and Anthesperia* 46 pozn. 267, 888 obr. 299; 887; J. Frel, *Choix* 268 č. 115, 116.
- (35) J. Frel, *Choix* 260 č. 87 tab. XII; v pozůstalosti se našel druhý fragment téže vázy.
- (36) J. Bartoš, *Epitymbion R. Haken* 115 nn, tab. XIV.
- (37) R. Haken, *Roman Lamps in the Prague National Museum*, Sborník Národního musea XII 1—2 1953 č. 35, 42, 47, 48, 50, 52, 59, 60, 75.

Pět klíčů ke středověké moudrosti

Ve středověkých dílech, zejména určených pro školu, se poměrně často setkáváme s veršiky a různými narážkami na pět klíčů moudrosti, kterých má zapotřebí žák i dospělý, chce-li se něčemu naučit. Obraz o pěti klíčích moudrosti se neobjevuje v antických pedagogických dílech a je až výtvozem středověku. Nevznikl samozřejmě rázem, ale vytvářel se po několik staletí, než dosáhl ve století XII. definitivní podoby. Protože nauka o pěti klíčích moudrosti je důležitou složkou středověké pedagogiky a část její věcné náplně platí dodnes, nebude snad bez zajímavosti sledovat na několika ukázkách, jak se tato nauka vyvíjela.

Podnětem ke vzniku obrazu o klíčích moudrosti byla patrně věta z evangelia Lukášova 11,52¹⁾ *οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως* = *Vae vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiae*. Odtud se výraz *clavis scientiae* dostal do literatury patristické, a to především do výkladu tohoto verše. Hieronymus, *Translatio homiliarum Origenis in Ezechielem*, hom. 14,1002 připojuje k citátu tohoto verše: *Est igitur quaedam clavis scientiae ad ea, quae erant clausa, reseranda* (PL 25, sl. 785 B). V jiné souvislosti užil Hieronymus spojení *clavis scientiae* v témž spise v hom. 12,988: *Excludamus autem eum (sc. Nobochodonosor) assumentes clavem scientiae, excludamus eum conversatione, et factis bonis, ut non rapiat regem Ierusalem* (PL 25, sl. 774 B). V první polovině V. stol. položil rovnítko mezi *claves* = *adapertio scientiae spiritalis* lyonský biskup Eucherius, *Formulae spiritalis intelligentiae* kap. 7, str. 45, ř. 19 (vyd. Wotke, Corp. Vind. 31). Přímo reminiscencí na místo Lukášovo jsou slova Bernarda z Clairvaux v jeho *Sermo de conversatione ad clericos*, kap. 19,491: *Vae vobis, qui clavem tollitis non scientiae, solum et auctoritatis!* (PL 182, sl. 852 C).²⁾ I jinde mluví sv. Bernard o klíči vědění, např. v *Epistulae* 2,8: *Sed quid ad me de decanis magistris nostris, qui principatum meruerunt in ecclesiis? Clavem scientiae tenent, et primas cathedras in conventibus possident* (PL 182, sl. 84 C).³⁾

V XI. stol. se po prvé, pokud se mi podařilo zjistit, objevuje již přímo výraz *clavis sapientiae*, a to v kontextu, který silně připomíná pozdějších pět klíčů moudrosti. Pařížský rukopis

Catonových Distich Lat. 2773 připisuje druhou rukou 11. sentenci *Metue magistrum* se scholii k Remigiovi: *Tres sunt claves sapientiae, una est dilectio Dei, secunda studium discipuli, tertia honor et timor magistri, quam hic tangit, cum dicit metue magistrum.*⁴⁾ Tytéž tři klíče připisuje komentář k téže Catonově sentenci ještě ve XIV. stol. v rukopise pražské universitní knihovny VII F 5, označuje je však mylně jménem Šalomounovým: *Unde Salomon dicit, quod tres sunt claves sapientie: prima scilicet Dei et proximi dilectio, secunda est studium discipline vel sapientie, tertia est honor et reverencia magistri* (fol. 49^v). Další klíč, patřící mezi pozdějších pět klíčů moudrosti, nalézáme ve XII. stol. u Abaelarda v prologu jeho nejznámějšího spisu *Sic et non*:⁵⁾ *Haec quippe prima sapientiae clavis definitur, assidua scilicet seu frequens interrogatio, ad quam quidem toto desiderio arripiendam philosophus ille omnium perspicacissimus Aristoteles in praedicamento ad aliquid studiosos adhortatur . . . Dubitando enim ad inquisitionem venimus, inquirendo veritatem percipimus* (PL 178, sl. 1349 A-B).⁶⁾ Na konci XII. stol. byl již zřejmě ustálen počet klíčů moudrosti na pěti a učení o nich bylo značně rozšířeno, neboť Facetus na ně činí narážky, jež předpokládají jejich všeobecnou známost: dist. 69 (vyd. C. Schröder, str. 19)

*Doctorem timeas et ames; sapientia primam
sic tibi dat clavem, methodum sic monstrat opimam.*

dist. 98 (str. 21)

*Quare, recordare, retine, lege saepe relecta;
sic omnes claves tibi dat sapientia recta.*

dist. 185 (str. 27)

*Disce, puer sitiens, quem dat sapientia fontem,
clausum quinque seris tenet hunc celsum prope montem.*

Veršičky o pěti klíčích moudrosti jsou zapisovány do rukopisů stále častěji, v různém znění a s různým pořadím klíčů. V rukopise C 58/275 městské knihovny v Curychu se čte na fol. 4^v:

*Quinque sacre claves dicuntur stare sophie;
Prima frequens studium, finem nescitque legendi.
Altera que relegis memori committere menti.*

*Tertia que nescis percrebra rogatio rerum.
Quarta est verus honor sincero corde magistri.
Quinta iubet vanas mundi contempnere gazas.⁷⁾*

Na témž foliu jsou klíče moudrosti ještě jednou v jiném pořadí:

*Disce libens et quere frequens; utriusque memor sis;
Dilige doctorem, simul et metuas monitorem;
Hę claves quinque tibi pendent claustra sophię.⁸⁾*

Tytěž tři verše jsou zapsány v rukopise Einsiedelnském 34, fol. 2^v z XII. stol.⁹⁾ Jiné znění veršů o pěti klíčích moudrosti je zapsáno v rukopise vídeňské Národní knihovny 303, fol. 112^v—113^r (ze XIV. stol.) na závěr básně *Quinque claves sapiencie*:

*Clavis prima datur, si leccio continuatur.
Mente ligans funda, quicquid legis — ecce secunda.
Tercia, que sequitur, stimulando frequenter aditur.
Pandit quarta fores, doctori semper honores.
Quinta caducarum despeccio diviciarum.
Hec claves quinque dicuntur phylosophye.*

Další zápis veršů o pěti klíčích moudrosti v témž rukopise, který navazuje na verše právě citované, přináší zkomolené znění prvního zápisu curyšského:

*Quinque sacre claves dicuntur prestare saltem.
Quare prima frequens studium nescita legento.
Altera, que relegis, memori conmittere menti.
Tercia, que nescis, percrebra rogacio rerum.
Quarta est verus honor sincero magistro.
Quinta monet vanas mundi contempnere gehennas.*

V XV. stol. se objevuje vedle veršů i pouhý stručný výčet klíčů, např. v rukopise klášterní knihovny v Melku 988, fol. 122^v: *Claves sapientiae sunt: 1. Timor Dei, 2. Reverentia magistri, 3. Frequens interrogatio, 4. Assiduitas legendi, 5. Memoria retinendi.*¹⁰⁾ V rukopise pražské universitní knihovny X F 24, fol. 67^v z přelomu XIV./XV. stol. pak nalézáme in margine básně *Quinque claves sapiencie* toto znění: *Prima clavis sapiencie sepe legere, secunda lecta memorari, tertia timere magistrum suum, quarta divicias non querere, quinta de dubiis querere et interrogare.* Také opis latinské gramatiky z XIII.

stol. začal písař v XV. stol. výčtem pěti klíčů: *Ut ad scientiam per grammaticam pervenire possimus, sciendum est, quod quinque sunt claves sapientiae: prima est timor Domini, secunda honor magistri, tertia frequens interrogatio, quarta assiduitas legendi, quinta memoria retinendi.*¹¹⁾

Nauka o pěti klíčích moudrosti žila, pokud se užívalo středověkých školních knih. Tak se vyskytuje v komentáři k Liber Faceti docens mores, který vydal r. 1509 v Kolíně Martin de Werdena: *Quinque assignantur esse claves sapientie. Prima est honorare doctorem suum cum timore et amore. Secunda discere et assignare differentiam inter dictionem et dictionem, aliquando ratione accentus. Tercia est frequenter querere ea, que ignorantur. Quarta est memorie commendare ea, que quis scivit. Quinta est indefesse relegere et frequenter in usum continuum convertere ea, que quis scivit. Et iste quinque claves finguntur a poetis fuisse in pede equi Pegasi, qui erat Perseo militi, dum ipse equus percussit pede suo montem Heliconem, ex qua percussione ortus est fons Musarum.*¹²⁾ Ještě v XVII. stol. se setkáváme ve vratslavské universitní knihovně v rukopise IV Oct. 11^c, fol. 195^v mezi rozmanitými výpisky na listech původně prázdných, které byly vevázány do starého tisku, s těmito klíči: *5 sunt claves Sapientiae: 1. Contemptus saeculi, 2. Frequens interrogatio, 3. Assiduitas legendi, 4. Memoria retinendi, 5. Honor magistri.*

Vidíme tedy, že od konce XII. stol. je počet klíčů i jejich obsah ustálen. Vždy je třeba buď se bát boha nebo pohrdat světem, mít v úctě učitele, hodně číst, pamatovat si přečtené a ptát se na vše, čemu člověk nerozumí. Čím více přibývalo škol, tím se stávalo pět klíčů moudrosti známější a stalo se takřka obecně platnou pedagogickou zásadou. Soudíme tak nejen z toho, že se na ně odvolává tak základní učebnice mravů jako Facetus, ale i z toho, že se staly tématem dvou básní.

O jedné z nich, Libellus quinque clavium sapientie, jenž bývá nazývána i Radium doctrina, jsme již v těchto Zprávách psali (ZJKF 3, 1961, 83—89). Po uveřejnění tohoto článku byla tato báseň zjištěna ještě v řadě rukopisů, takže dnes ji známe z 26 kodexů. Její celoevropské rozšíření bylo potvrzeno tím, že jeden její zápis je např. v Madridě, jiný v Kodani, střediskem

jejího výskytu je pak střední Evropa. Druhá báseň o pěti klí-
čích, *Vita scholastica*, uváděná i pod jménem *De rudimentis*
scholarium, je dílem učeného milánského básníka a latinisty
Bonvesina da Riva (* před 1238 — + 1313). Je téměř třikrát tak
dlouhá jako báseň první, ovšem ke škodě věci, neboť její větší
rozsah jde na účet sevřenosti výkladu, rovnoměrnosti v podání
jednotlivých klíčů (více než polovina veršů je věnována první-
mu klíči o bázni boží) a účinnosti. Obě básně byly probírány
ve školách. Pro *Libellus quinque clavium sapiencie* to máme do-
loženo přímo citátem z *Registru multorum auctorum* Hugona
z Trimberku, pro báseň Bonvesinovu to dokazují občasně glosy
a nadepisovaný *ordo simplex* v některých rukopisech. Proto se
obě básně vyskytují často v rukopisech společně, celkem však
Bonvesinova báseň je více rozšířena v jihozápadní Evropě;
u nás je známa jen z jediného rukopisu třeboňského A 4 (fol.
81^r—96^v), kam si ji podle předlohy již značně porušené opsál
Oldřich Kříž z Telče. Souvislost mezi oběma básněmi není dána
jen shodností tématu a společným (částečně) rukopisným roz-
šířením, ale i slovní shodou, např. stejně koncipovanou naráž-
kou na jejich název v jednom z posledních veršů:

Iste liber merito Radium doctrina vocatur

{*Libellus quinque clavium*, v. 349}

Iste liber merito sit Vita scholastica dictus

{*Vita scholastica*, v. 933}.

Přesné zjištění vzájemného vztahu obou básní si vyžádá
dlouhého studia, neboť není vyloučeno, že jejich vzájemné sho-
dy mohou být zprostředkovány třetí skladbou, zatím neznámou,
z níž by obě čerpaly, nám zde však stačí, že obě básně zpraco-
vávají nauku o klíčích moudrosti a že se na nich vyučilo něko-
lik generací středověkých školáků.

Ocitujme na závěr několik charakteristických veršů z básně
Bonvesinovy, která se neomezila jako *Libellus quinque clavium*
jen na vlastní klíče, ale propletla pojednání o nich i různými
pravidly hygienickými a společenskými, nemluvic o předpisech,
jak se má žák chovat a modlit v kostele:

*Que tibi secrete dicuntur, clausa teneto,
aliter ni forsā proditor esse velis.
Non indiscrete sociorum crimina pandas,
multociens odium verba iocosa movent (v. 75—78).
Cum doctore loquens caveas os ferre propinquum,
ori ne qua lues eius in ora fluat (v. 527—528).
Si cum quo loquitur [scil. magister], caveas accedere
cito,
verba nec auscultes, que referuntur ibi.
Illo si coram liceat tibi forte sedere,
sic sedeas, ne sis in cruce crura tenens (v. 553—556).
Ablue mane manus, faciem, si tempus habebis,
tegimen membrorum membraque munda tene.
Imbre scolās madidus non intres vel nive tectus,
ut potes, excucias excucienda prius (v. 595—598).*

P O Z N Ā M K Y

1) Srv. Thesaurus linguae Latinae III, sl. 1318, ř. 36—39.

2) Srv. Ě. Lesne, Les écoles de la fin du VIIIe siècle à la fin du XIIe siècle. Histoire de la propriété ecclésiastique en France, tome V. Lille 1940, str. 551.

3) Tamtéž str. 510.

4) Catonis Disticha. Rec. M. Boas. Amstelodami 1952, str. 15.

5) Srv. G. Paré — A. Brunet — P. Tremblay, La renaissance du XIIe siècle. Les écoles et l'enseignement. Paris — Ottawa 1933, str. 292.

6) Jan ze Salisbury, Policraticus, kn. VII, kap. 13—14 (vyd. C. C. I. Webb, sv. II, str. 145—153) pojednává o sedmi *claves philosophandi* nebo *discentium*, nevypočítává je však všechny; zdá se, že s tradicí klíčů moudrosti jeho text nesouvisí.

7) Jak. Werner, Beiträge zur Kunde der lateinischen Literatur des Mittelalters. Aarau 1905², str. 20, č. 28. Odtud cituje tyto verše E. R. Curtius, Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter, Bern 1954², str. 500.

8) Jak. Werner, cit. sp. str. 20, č. 29; srv. H. Walther, Initia carminum ac versuum medii aevi posterioris Latinorum, Göttingen 1959, str. 228, č. 4530.

9) Die althochdeutschen Glossen. Gesammelt und bearbeitet v. El. Steinmeyer und E. Sievers. IV. B., Berlin 1898, str. 422.

10) Za sdělení tohoto excerptu děkuji řediteli rukopisného oddělení Rákoské národní knihovny dr. Fr. Unterkircherovi.

11) E. Michael, Culturzustände des deutschen Volkes während des dreizehnten Jahrhunderts. II. Freiburg im Breisgau 1899, str. 360.

12) Cituji podle B. Ryby, LF 71, 1947, 84.

A. VIDMANOVÁ

Italský humanista Romolo Amaseo a jeho český žák

Na proslulé university v severoitalských městech Bologni a Padově přicházeli již v době před husitskými válkami četní studenti z Čech a Moravy.¹⁾ I v pozdějších dobách se setkáváme na boloňském a padovském vysokém učení s českými studenty. Koncem 15. a začátkem 16. století studovali na těchto universitách mnozí z mužů, jejichž jména proslula v dějinách naší humanistické literatury. V Bologni pobýval na studiích Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, po několik let se v tomto městě zdržoval Racek Doubravský, v Padově studoval moravský humanista Augustin Olomoucký.

O životě našich studentů na cizích universitách se dovídáme z dochovaných pramenů, týkajících se dějin universit, především z matrik, záznamů studentských organizací apod. Tyto prameny hovoří však většinou jen strohými číselnými údaji a zaznamenávají pouze jména studentů. O radostech a strastech studentského života, o dojmu, jakým působila na české studenty rušná italská města a o jejich vztahu k profesorům se z nich dovídáme málo. Bohatším zdrojem pro poznání osudů našich studentů jsou zprávy, dochované v jejich dílech, pokud byli literárně činní, a především v jejich korespondenci. Takové zprávy máme ovšem jen o nevelké části našich studentů. Dochovala se např. korespondence Filipa Beroalda, známého boloňského profesora, s českými humanisty,²⁾ jsou známy listy Racka Doubravského z doby jeho boloňských studií,³⁾ ohlasy pobytu v Padově se ozývají v pracích Augustina Olomouckého. Podrobnější zprávy se zachovaly rovněž o italském pobytu Jana Popela st. z Lobkovic.

Jan Popel z Lobkovic (1490—1569) je postavou známou nejen z českých dějin, nýbrž i z české literatury,⁴⁾ v níž si získal čestné místo překladem Erasmove díla *De praeparatione ad mortem*, který vyšel poprvé r. 1563 a hned roku následujícího byl vydán po druhé.⁵⁾ Jméno Jana Popela čteme v dedikaci, jíž Tomáš Mitis připisuje r. 1563 své vydání korespondence Bohuslava Hasištejnského příslušníkům lobkovického rodu, Janovi, Ladislavovi a Kryštofovi.⁶⁾ Samostatné literární činnosti se Jan

Popel věnoval teprve na sklonku svého života. V mladších letech býval censorem českých knih, např. Hájkovy Kroniky. Pro svou literární činnost nabyl v mládí důkladné průpravy. Na studiích v Itálii pobýval v první čtvrtině 16. století. R. 1513 se setkáváme s jeho jménem v Aktech německého národa boloňské university.⁷⁾ Z doby okolo r. 1513 pochází pravděpodobně i nedatovaný list, který Janu Popelovi poslal do Bologně Racek Doubravský. J. Truhlář ponechal ve svém vydání Rackových listů⁸⁾ tento dopis bez časového určení. V listě, kterým Racek žádá Janovu ochranu pro svého žáka Hynka Krabici z Weitmile, odcházejícího na studia do Bologně, je zmínka o chystané cestě Janova bratra Ladislava, rovněž Rackova žáka, do Itálie.

Nejzajímavějším dokladem o italských studiích Jana Popela je list, jenž se zachoval v Parmě, v knihovně zvané *Biblioteca Palatina*.⁹⁾ Je adresován do Bologně italskému humanistovi Romulu Amaseovi (1489—1552).¹⁰⁾ Amaseo byl ve své době jedním z nejproslulejších pěstitelů latinské řeči a literatury. Je znám rovněž jako překladatel z řečtiny do latiny. Překládal např. Xenofonta, Pausania¹¹⁾ a Polybia. Byl velmi oblíbeným učitelem, za nímž přicházely zástupy žáků nejen z Itálie, nýbrž i ze zahraničí. Působil nejprve v Padově, v letech 1513—1520 a 1524—1538 přednášel na universitě v Bologni, přerušiv pobyt na této universitě opětovným působením na vysoké škole padovské.

Popelův list není datován, dobu jeho vzniku lze však se značnou pravděpodobností určit. Z jeho obsahu je patrné, že vznikl v době, kdy šlo o Amaseův přechod z boloňské university na padovskou, tedy patrně krátce před r. 1521. Další oporou pro datování listu je zmínka o přítomnosti Becichemově na padovské universitě. Marino Becichemi¹²⁾ na ní působil jako profesor rétoriky v letech 1519—1526. Lobkovicův list lze tedy klásti nejspíše do let 1519—1520. Jan Popel se horlivě zasazoval, jak z jeho dopisu vyplývá, o návrat svého oblíbeného profesora, jehož žákem byl na boloňské universitě, do Padovy. Zmiňuje se o jednání, která v jeho prospěch podnikl, a ohlašuje svůj brzký příchod do Bologně, aby mohl být přítomen jeho přednáškám. S Amaseem se chtěl pak opět navrátit do Padovy, zcela podle obyčeje tehdejších studentů, kteří neváhali následovat oblíbeného učitele z jedné vysoké školy na druhou. Zají-

mavá je zpráva o počtu studentů na padovské universitě. Jan Popel jej odhaduje na 1300 posluchačů. List Jana Popela z Lobkovic svědčí o přátelství a důvěrném vztahu českého studenta k italskému profesorovi.

P O Z N Á M K Y

1) Viz F. Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou, Praha 1897, str. 254—273.

2) B. Ryba, Filip Beroaldus a čeští humanisté. Zpráva městského musea v Českých Budějovicích za r. 1932/33.

3) J. Truhlář, Dva listáře humanistické, Praha 1897.

4) J. Jireček, Rukověť k dějinám české literatury I, Praha 1875, str. 458—459; nejnověji se o Janu Popelovi zmiňují Dějiny české literatury, Praha, ČSAV 1959, str. 330.

5) Knihopis č. 2356, 2357.

6) *Viri incomparabilis ac D. D. Bohuslai Hassensteynii lucubrationes oratoriae ... Praegae 1563*, UK 52 G 175, f. A 9b—A 12b. Srv. B. Ryba, Spisy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic I, Praha 1933, str. 14.

7) E. Friedlaender — C. Malagola, *Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis*, Berlín 1887, 276, 12: *A generoso domino Iohanne Popel de Lokkewitz unum ducatum*. Údaj převzal G. C. Knod, *Deutsche Studenten in Bologna*, Berlín 1899. Knod směšuje Jana Popela st. z Lobkovic s Janem ml., zemřelým r. 1570, jehož památku uctil Jan Sclyphus svou prací *Pro funere ... Ioannis Iunioris Popelii, baronis de Lobcovicio ... elegia cum epitaphiis*, Viennae 1572, (UK X D 6, přív. 2).

8) Viz pozn. 3. Zmíněný list je na str. 25 (č. XXX). Zdá se, že Truhlář váhal ztotožnit adresáta listu s Janem st. Popelem z Lobkovic. Ve svém díle *Humanismus a humanisté*, Praha 1894, str. 108, praví, že list je určen Janu z Lobkovic „neznámému odjinud strýčenci našeho Bohuslava“. Ve vydání Rackových listů označuje sice správně jej a jeho bratra Ladislava za syny Ladislava z Lobkovic, neuvádí však o obou bratrech nic bližšího, než že byli v době sepsání listu „patrně sirotci pod poručenstvím některého strýce“. Otec obou bratřích Ladislav st. z Lobkovic zemřel r. 1505, strýc, jehož Racek v dopise chválí pro jeho péči o vzdělání obou bratřích, byl patrně Václav Popel z Lobkovic. (Srv. OSN XVI, 223.)

9) MS. PAL. 1019. Fasc. 3. Za upozornění na list děkuji prof. P. O. Kristellerovi, za obstarání mikrofilmu Základní knihovně ČSAV.

10) O Romulu Amaseovi viz *Enciclopedia Italiana* VII, 1929, str. 760. G. Zaccagnini, *Storia dello studio di Bologna durante il rinascimento*, Ženeva 1930, str. 281—284. L. Simeoni, *Storia della università di Bologna (1500—1888)*, Bologna 1940, str. 32, 43, 72. E. M. Fusco, *Scrittori e idee*, 1956, str. 28. V těchto dílech je uvedena starší literatura.

11) Exempláře jeho překladu Pausania má i pražská UK.

12) *Enciclopedia Italiana* VIII, 1930, str. 467.

D. MARTÍNKOVÁ

Historický exkurs v latinském katalogu české šlechty z r. 1551

(Příspěvek k poznání humanistických názorů na české dějiny)

Bohaté genealogické údaje veršovaného seznamu české šlechty, která se účastnila r. 1551 výpravy vstříc Maximiliánovi II. do Janova, vydaného pod jménem humanisty Víta Orcina Hradeckého, zpracoval podrobně J. Jireček v článku nazvaném „Výprava šlechtická do Janova l. 1551 k uvítání voleného krále Maximiliána II“. (Sborník historický 2. — 1884 — str. 147 nn), ale málo pozornosti věnoval úvodním veršům této skladby, obsahujícím historické doklady o někdejší vojenské zdatnosti českého národa. Jirečkovi také uniklo, že autora předlohy k Orcinově skladbě prozrazuje rožmberský archivář Václav Březan v Životě Viléma z Rožmberka (vyd. Praha 1847, str. 49), kde praví: „O té jízdě do Italie . . . i to věděti sluší, že Jan Hodějovský ze jména, kteří byli z Čech, jak se vypravili a kudy jeli i o jiných příhodách vypsav, dal poetovi v latinské verše uvéstí, kteříž spisové měli by se někde najíti.“ Je míněn mecenáš humanistů Jan st. Hodějovský (1496—1566), jehož nákladem byla Orcinova skladba spolu s několika sty jiných básní vydána r. 1561 ve sbírce: *Secunda Farrago elegiarum et idylliorum ab aliquot studiosis poeticae Bohemis . . . ad d. Ioannem seniore[m] Hoddeiovinum* (příd. k *Prima Farrago*, Praha 1561). Březan o tomto otištění Orcinova díla na málo výrazném místě rozsáhlé sbírky zřejmě nevěděl. Pro Hodějovského autorství mluví i to, že Orcinus, spisovatel měšťanského původu, nemohl znát takové podrobnosti o jednotlivých šlechtických rodech, kdežto Hodějovský, Orcinův ochránce a mecenáš, měl k těmto informacím přístup jednak jako příslušník starého šlechtického rodu, jednak jako vysoký úředník při zemských deskách. Na šlechtický původ autorův ukazuje také to, že se v úvodních verších mluví o české šlechtě jako o nositelce a udržovatelce starých vojenských tradic českého národa. I ostatní náplň historického exkursu se až nápadně shoduje s obsahem Hodějovského rukopisných poznámek v Hájkově kronice, které vznikly přibližně v téže době jako Orcinova báseň (1541—66) a které známe v opisu B. Balbina (Strahov DH I 23, srv. zvl. str. 282, 298, 310—312).

Na začátku Orcinovy skladby se vyslovuje přesvědčení, že si statečné činy české šlechty zaslouží stejné pochvaly, jako hrdinské skutky starověkých hrdů. V dalších verších se uvádějí historické doklady o vojenské zdatnosti Čechů a Slovanů a jejich domnělých předků — Vandalů. Je to zpracování názoru, který byl u nás v humanistickém období velmi rozšířen a který poznal autor Orcinovy předlohy Jan Hodějovský v díle německého historika Alberta Krantze, *Vandalia*, které často cituje ve svých poznámkách k Hájkově kronice. Podle svědectví Balbinova se Hodějovský k tomuto mínění přiklonil (Strahov DH I 23, str. 282: *Ponit Hoddiegovinus Wandalos esse Slavos*). Od výkladu o válečných činech Vandalů a dávných Slovanů přechází autor bezprostředně k minulosti tehdejšímu čtenáři poměrně blízce a uvádí doklady o nepremožitelnosti husitů pod vedením Jana Žižky. Také tímto spojením událostí časově navzájem vzdálených následuje Hodějovský myšlenku Krantzovu, a to vědomě, jak vyplývá z jeho rukopisného záznamu citátu z Krantzovy *Vandalie*, v němž se současně mluví o vandalských válkách v Evropě i o husitských výbojích v zahraničí. *Albertus Crantzius in sua Vandalia l. 11 c. 20.: Miramur olim Wandalos per Germaniam, Gallias, Hispanias tanta patrasse, Africam imperio tenuisse, quando eius gentis una portio Bohemi tantum valent in florentes iuxta se provincias, quibus nemo par esse bello possit* (Strahov DH I 23, str. 311). S nápadným anachronismem se klade po rétorické oslavě vojenské zdatnosti husitů podstatně kratší a strážlivější pochvala vlády Karla IV. Toto zjištění čtenáře zajisté překvapí, uvědomí-li si, že všichni naši humanisté bez výjimky viděli v Karlu IV. ideál spravedlivého vladaře, kdežto na husity se dívali většinou s opovržením jako na rušitele míru a násilníky. Tak současník Víta Orcina a Jana Hodějovského Matouš Collinus z Chotěřiny, který se jinak otevřeně hlásil k Husově památce, soudil o Husových mstitelích takto (Tertia Farrago III, 270b.):

. . . Zischa duce patriam profanis
implevere tumultibus manuque
et igni populando, destruendo,
comburendoque templa, rura, pagos,

ornamenta Bohemiae, ruinas
quorum nunc etiam videmus.

Tento rozdíl v názorech překvapuje tím více, vezmeme-li v úvahu Hodějovského katolické přesvědčení, které je proti Balbinovým zprávám o jeho utrakvistické praxi bezpečně doloženo v Hodějovského závěti, vložené do zemských desk větších r. 1564 (15 L 16). U Hodějovského nehrálo ovšem náboženské přesvědčení takovou úlohu, jako u ostatních soudobých vzdělanců, jak vyplývá z poznámek, dochovaných v knihách z jeho majetku (LF 78 — 1955 — str. 76 nn, zvl. str. 77). Z jeho rukopisných projevů dále poznáváme, že kladl při hodnocení národů i význačných jednotlivců v duchu tradic svého rodu, jehož členové se často vyznamenali ve válkách, velký důraz na osobní statečnost i vojenskou zdatnost, kdežto ostatní soudobí humanisté zaujímalí k dějinným událostem nezřídka krajně pacifistické stanovisko.

Z podaného výkladu je zřejmé, že historický exkurs v Orcinově skladbě obsahuje pozoruhodné a na svou dobu málo obvyklé pojetí českých dějin a zaslouží proto doslovného otištění.

Název skladby zní: *Idyllion X. continens catalogum baronum equitumque regni Bohemiae, qui sereniss. regi Maximiliano cum coniuge Maria ex Hispaniis redeunti obviam profecti sunt in Italiam anno 51, mense Iulii*. Text předkládáme čtenářům i s původními tištěnými margináliemi, které udávají obsah. Zvláštnosti humanistického pravopisu ponecháváme.
(Fol. 253 b)

5 *O Heliconiades, mitissima numina, Musae,
si veterum per vos aut vestri collis alumnos
heroum virtus et bellica gesta brevisque
auxilio divum tolerata pericula vitae
inter mortales tam longo tempore durant,
cur non et nostri cantentur in orbe barones
arteque Pieria patriis laudentur in oris,
cum genus a priscis Henetis laudabile ducant,
10 quos sua nobilitant vasti per climata mundi
gesta, pares magnis possunt quibus esse Pelasgis,
gentibus aut reliquis, quas ornant praelia Martis.*

Gesta Vandalorum et Slavorum.

*Nam quid Vandalias pugnās, quid praelia dicam,
hi quibus Hispanos quondam domuere salaces,
aut quid crispatis perstringam crinibus Afros,
15 non formidabant contra quos bella movere,
quidve canam elatos Italos gentemque feroce[m],
quam graviter validam contraxerit illa ruinam,
diruta cum fuerat vicibus sacra Roma duabus
ac per nostrates opibus spoliata superbis.
20 Nec loquar Illyriam Slavi ut domuere rebellem*

[Fol. 254a]

*Eoasque plagas perlustravere domosque
per mare per terras non ulla pericla timentes.
Adde, quod Argolicos etiam videre Penates
et Danaum robur comperti Marte secundo,
25 sic ut terribiles cunctis regionibus essent.*

Ioannes Zisca

*Quid tibi Zisconis referam viresque virosque?
Quos non ille suis populos devicerat armis,
aut quot is hostiles validas destruxerat urbes
cum sociis Taboritarum de nomine dictis!
30 Ista Sigismundus Caesar non prosper in armis
ipse expertus erat cumque electoribus almi
imperii, quorum dignissima functio laude est,
pace nec usa fuit Germania magna, Bohemis
quae vicina iugis Sudetum culmina spectat,
35 sed sensit vires Zisconis et arma tremenda,
sic ut sit multis opibus privata superbis.*

*Tabor Utque magis mirere viros Martisque favorem,
urbs Tabor Alberto saltem unica restitit olim,
is licet imperii totius gessit habenas
40 Caesaris et magno tum nomine reque tumescens
extitit immenso fortis bellator in orbe.*

*His, inquam, possunt aequari rebus avitis
gentibus, aeternum quae fama et nomine vivunt.*

Carolus Quartus

45 *Ecce pater patriae spacioso vivit in orbe*
Carolus, in numero Quartus qui dicitur esse,

(Fol. 254b) *ob decus eximiae virtutis dignus in albo*
heroum quoque hic nominetur et omnibus extet
exemplum veluti, qui munia regia curant.

50 *Sic quoque iam nostra patria de gente barones*
egregiae laudis praeconia iusta merentur.

Bylo by jistě zajímavé srovnat názory o původu českého národa v otištěné části *Idyllia* s ostatními výsledky humanistického úsilí o řešení této obtížné otázky. Jak známo, vyvrcholilo toto úsilí významným sporem Mikuláše Troila Hagiochorana a Jana Matyáše ze Sudetu na pražské universitě. (O tom naposledy O. Králík, *Vliv Kromerův na českou historiografii XVII. a XVIII. stol., Česko-polský sborník vědeckých prací*, Praha s. a. — 1953 — I, str. 369.) Neméně užitečným úkolem by bylo posoudit pojetí českých dějin, které nalzáme v *Orcinových verších*, ve vztahu k ostatním humanistickým dílům historického zaměření, zejména k veršovaným skladbám o českých panovnících, jimž se dosud nedostalo náležitě pozornosti (srv. LF 83 — 1960 — str. 328 nn a zvl. str. 330). V této stručné stati jsme se přirozeně s těmito úkoly nemohli vyrovnat. Přesto se domníváme, že otištěná část *Orcinova Idyllia* může být důkazem obsahové zajímavosti doposud málo známých humanistických textů a pobídkou k jejich zpracování.

P O Z N Á M K A

Pro srovnání připojujeme citát z Krantzova díla, uvedený v textu podle opisu, ve znění originálu (*Wandalia, Coloniae Agrippinae 1519, lib. 9, c. 20 — K 3b*): *Et miramur olim Wandalos per Germaniam, Gallias, Hispanas (sic) tanta patrasse, Africam imperio tenuisse, quando eius gentis una portio Bohoemi tantum valent in florentes iuxta se provincias, quibus nemo par esse possit bello.*

J. MARTINEK

● jedné negativní zkušenosti

Máme zcela jistě užitek pro vlastní práci z četby vědeckých pojednání, která nás vedle věcného poučení poutají i svou metodou, lepším využitím známých fakt, novým hodnocením. Méně snadno se dovídáme o nezdarech autorů, pokud včas poznali svou chybu a pojednání neuveřejnili. A přece je snad varovná zkušenost ještě názornější a účinnější než příklad pozitivní. O jednom takovém nenapsaném článku bych chtěl říci několik slov z vlastní zkušenosti.

Denně si uvědomujeme nad četbou novin, časopisů, ročenek obrovský význam statistiky, nejen informativní, nýbrž i podnětný a burcující. V rukou ekonoma, lékaře, kriminalisty se mění čísla v radostné perspektivy či varovné memento. Statistika je i zbraní ideologickou. V referátu o mezinárodní konferenci v Royaumontu ve dnech 17.—20. května 1961 čteme, že sovětsí vědci „uvedli statistické údaje o rozdělení národního důchodu v obou zemích (tj. USA a SSSR), o rozdílném tempu růstu výroby, o využívání technického pokroku...“ (v. Otázky míru a socialismu 1961, 10, 71).

Protože čísla jsou jen nejstručnějším vyjádřením a ukazatelem poměrů a vývoje určitého homogenního jevu, můžeme statistiky užívat s úspěchem i ve filologii, např. chceme-li názorně rozlišiti sloh dvou autorů nebo zjistiti vývoj slohu u téhož autora. Místo všeho ostatního připomínám význam jazykové statistiky pro relativní chronologii Platonových dialogů.

Sám jsem začal užívat statistiky před 30 lety k důkazu, že vznik staročeských evangeliářů nelze vykládat unitářsky, z jediného překladu, naopak, že evangeliář Vídeňský vznikl sám spojením dvou samostatných překladů. Škoda, že bohemisté místo absolutního mlčení můj názor nevyvrátili.

Hlavní svůj zájem jsem později soustředil na lepší zhodnocení řeckých pramenů filosofických. Tím, že jsem zjistil — zvláště pomocí statistiky partikulí — pevnou relativní chronologii tří spisů Sexta Empeirika a jeho překvapující stylistické úsilí o zlepšování úrovně druhého a třetího spisu, obohatil jsem lineární obraz o třetí rozměr. Dnes se už musí historici filosofie ptát, v kterém spisu Sextově jsou citáty nebo pasáže důležité

pro poznání stoiků, Epikura i jiných filosofických škol, a hodnotit jejich autentičnost v rámci celého spisu. V novém světle se objevila i tak záhadná postava, jako je Diogenés Láertský. Změnil se výklad o poměru Hippolyta k Sextovi.

Tyto heuristické příspěvky jsem chtěl dovršit celkovým zhodnocením Sexta Empeirika, opět na základě exaktní statistiky, ne však již partikulí, tedy slov, nesouvisících s obsahem, nýbrž celé řady hlavních skeptických termínů. Vyberu z nich zde jen dva tři: jejich číselný poměr snad vysvětlí mé počáteční optimistické stanovisko. Základní pojem skepticizmu, zdržování se úsudku, vyjadřuje Sextus slovy *ἐποχή, ἐπέχω*, která jsou doložena v obou filosofických spisech celkem 135krát. Na rozdíl od nich má třetí spis, který se obrací proti zástupcům jednotlivých věd, jen tři doklady. Opačně, v obou starších spisech užívá Sextus termínu pro polemiku a vyvracení, *ἀντίρρησις*, celkem 14krát, kdežto v třetím spise, který se rozsahem rovná necelé třetině obou filosofických spisů, je termín *ἀντίρρησις* 20krát. Zdá-li se být statistický rozdíl, převedený na poměrný výskyt v obou skupinách, nepříliš význačný (1 : 5), podotýkám, že hlavní rozdíl tvoří nová náplň tohoto slova. Zatímco je v obou starších spisech *ἀντίρρησις* jen první etapou, která vede přes rovnoprávnost obou nepřátelských mínění (*ἰσοσθένεια*) k *ἐποχή*, je *ἀντίρρησις* v třetím spise na klíčových místech a je definitivním vyvrácením opačného mínění. Nenásleduje po ní ani *ἰσοσθένεια* ani *ἐποχή*. Zároveň je patrné, jak nespolehlivá nebo nevýstižná by byla statistika, která by přihlížela jen k poměru výskytu slova v obou skupinách, ne ke změněné významové náplni. Konečně třetí termín, *ἰσοσθένεια*, je doložen 16krát v prvních dvou spisech, jedenkrát, a to v ne-filosofickém významu, ve spise třetím. Je tedy číselný, resp. významový posun tří hlavních termínů jednoznačný a jedno-
směrný a přímo volá po interpretaci. Znamená ústup od důsledného pochybování k dogmatickému vyvracení. Začala se mně proto rýsovat nevědecká metoda reakčního skeptika, který podle rázu pramenů — skeptických pro oba starší spisy, akademických pro třetí spis — dovedl být střídavě skeptikem i negativním dogmatikem. Má koncepce se však zhroutila, když jsem objevil již v prvních dvou spisech ojedinělá popření ne-

gativního stanoviska, za nímž nenásledovala ani ἰσοσθένεια ani ἐποχή. Bylo by tedy nutno počítat s vlivem akademického učení již v obou spisech, v nichž Sextus výslovně toto učení vyvrací. Zda je tomu tak, či je vinna jen pochopitelná skeptikova únava ze stereotypní zdvořilé zdržlivosti, je nutno stejně pečlivě zjistit, jak tomu bylo s relativní chronologií. Rozhodující je, že statistika, založená na přesných a úplných číslech, nestačila zachytit skutečnost, která se ukázala pestřejší, nestačila zachytit eventuální prvky nového již ve starší etapě. Z důvodů elementární obezřelosti zůstal tak polemický článek proti Sextovi zatím nenapsán, jako výzva k opatrnosti vznikly pak tyto řádky. Jsou důkazem, že slavné heslo *ad fontes* platí nejen pro běžnou práci filologickou, nýbrž zejména pro úsilí vyrovnávat se ideologicky s představiteli skepticismu, v němž musíme pečlivě rozlišit náležitou kritiku dogmatiků a skvělé postřehy o funkci smyslových orgánů vedle zbabělé nevíry v sílu člověka.

K. JANÁČEK

K nápisu z Troizény. V poslední době vzbudil v celém světě velkou pozornost nápis, nalezený v Troizéně na Peloponnésu. Publikoval jej H. M. Jameson, *Hesperia* 29, 1960, 198 až 223; český překlad s nejnmutnějšími vysvětlivkami pořídil na základě tohoto vydání J. Hejnic v minulém ročníku těchto Zpráv [ZJKF 3, 1961, 29—30]; srv. i drobnou zprávu P. Olivy, *ČCH* 9, 1961, 228 a rozsáhlejší článek Salamínská epopéj, *Dějiny a současnost* 1961, 7, 8—9. Proti původnímu názoru, že tento nápis, Themistokleův návrh na obranu Athén z r. 480 př. n. l., je přesným opisem původního autentického dokumentu, od kterého jej dělilo zhruba jedno století, vystoupilo v r. 1961 několik

badatelů, kteří shodně dokazují, že jde o pozdější rekonstrukci ze 4. stol. př. n. l., závislou na líčení Hérodotově, a že právě v oné době byla takováto falza běžná, např. v praxi řečníků (viz Chr. Habicht, *Hermes* 87, 1961, 1—35; L. Moretti, *Riv. di filologia* 38 (88), 1960, 390—402; M. Guarducci, tamtéž 39 (89), 1961, 48 až 78; F. R. Wüst, *Gymnasium* 68, 1961, 233—239). Jistě se objeví ještě další studie o tomto lákavém tématu a čekali bychom, že se ozve především vydavatel Jameson, který prozkoumal sám kámen (nestačí vždy jen fotografie). V každém případě je nutná veliká opatrnost, abychom zatím nedělali ukvapeně nové závěry o bitvě u Salamíny.

—vi—

OLIVA

L. Mavilis

V tvé dutině roj včelí našel hnízdo sobě,
staříčká olivo, jež k zemi chýlíš hlavu,
ve skrovném zeleně jsouc zahalena hávu,
jenž tobě, zmírající, slouží ku ozdobě.

Ve větvích tvých přečetní ptáčci pějí,
milostnou lásky hrou jsou jako zpiti,
tu píseň lásky slyšet všude zníti
ve větvích tvých, jež v květ se neodějí.

Tak tebe, mroucí, blaží sladkou písni svojí,
jíž kouzelný zvuk kol kolem se nese,
na krásné mládí tvé, jež prožila jsi v plese,
vzpomínky živé v mysli tvé se rojí.

Ó, kéž by zemřít mohly v sladké této tuše
i jiné duše, sestry tvojí duše.

Z prací novořeckého semináře doc. Papase.

Přeložil L. Hoch

Přednášky JKF v r. 1961

P r a h a

Ladislav Varcl, Lukián a náboženství

{26. I. 1961}

Lukiánův spis „De dea Syria“ je předmětem sporu: podle jedněch je dokladem Lukiánovy nedůslednosti v otázkách náboženství (ve svém srdci zůstal Lukián věřícím, pokud se týče domácího syrského božstva), podle druhých to je parodie naivní víry Hérodotovy. Opravdu není v tomto směru třeba hledat u Lukiána vnitřní rozpory. Lukiánův postoj ke křesťanům (nezavrhuje je nijak ostře) lze vysvětlit jeho nezájmem o tento myšlenkový směr. Tento nezájem, jak ukazuje srovnání s Kelsem, je dalším dokladem nezájmu Lukiánova o římskou říši. Jediný rozpor, který lze u Lukiána v tomto směru zjistit, je občasný shovívavý postoj k božstvům řeckého panteónu: příliš srostl s představou klasické řecké kultury, která se stala jeho životním ideálem.

Ludvík Svoboda, Význam Hérakleitových filosofických názorů

{23. II. 1961}

Tuto přednášku pořádala JKF společně s Československým výborem obránců míru, Filosofickým ústavem ČSAV, Kabinetem pro studia řecká, římská a latinská, Jednotou filosofickou a Městskou lidovou knihovnou hlavního města Prahy. Zprávu o této přednášce přinesly Literární noviny 10, 1961, č. 9, str. 9.

Ladislav Zgusta, O lydických nápisech

{30. III. 1961}

Hlavním pramenem naší znalosti lydického jazyka jsou epichorické nápisy, jichž je něco přes padesát. Jsou psány vlastním písmem, které je odvozeno z řeckého. Další znalosti lydického jazyka čerpáme z glos, porůznu roztroušených hlavně u Hésychia a Hippónakta. Znalosti, čerpané z těchto glos, se leckdy potvrzují údaji nápisnými.

O systematickou interpretaci lydických nápisů se první pokoušel E. Littmann v komentáři k svému vydání z r. 1916. Zásadnějšího významu však byla až Kahleova a Sommerova interpretace aramejsko-lydické bilingvy (Kleinasiatische Forschungen I). Největší zásluhu o interpretaci ostatních nápisů má W. Brandenstein.

Platnost jednotlivých znaků lydického písma se určuje jednak podle hodnoty v řečtině, jde-li o podobný znak, kombinací podle chyb, podle variant apod., dále podle glos se určují slova podobná a tím se získávají hodnoty dalších písmen. Někdy je na místě i úvaha etymologická. Arci sotva lze říci, že platnost všech znaků lydického písma bezpečně známe.

Co se týče významu slov, jako ve všech obdobných situacích i v lydické jsou v zásadě dvě možnosti, totiž použití metody etymologické nebo kombinační. Metoda kombinační má samozřejmě přednost, i když ani její výsledky nejsou zcela bezpečné.

Kombinační metody je možno užít v souvislosti s bilingvním textem, nebo bez bilingvního textu, ale s paralelními místy. Etymologické zkoumání nám ukazuje, že je v lydické mnoho slov neindoevropských. Přece však jsou v ní i indoevropská slova, hlavně však gramatické prvky. Protože gramatické prvky jsou při posuzování příbuzenských poměrů nějakého jazyka významnější než izolovaná slova, soudíme na jejich základě, že lydická byla indoevropský jazyk, který však přijal mnoho prvků cizích. Na působení maloasijských jazyků na sebe navzájem ukazuje ostatně i použití enklitických partikulí a zájmen, které je nápadně podobné úzu hethitskému.

Jan Bouzek, Historický význam řecké geometrické keramiky

(27. IV. 1961)

Přednáška byla rozdělena ve dvě části. V první části byl podán stručný přehled výtvarného projevu řeckého v 11.—8. stol. př. n. l., v druhé části referoval autor o některých výsledcích své vlastní práce.

První z nich je příspěvek k datování dórského a iónského stěhování. V archeologickém materiálu jsou doloženy dvě vlny dórského stěhování, první okolo r. 1100, druhá v polovině 10. stol. Pro datování iónského stěhování poskytuje archeologický materiál nejvhodnější oporu v 10. stol. Druhý příspěvek se zabýval časovým zařazením období vojenské demokracie v geometrickém Řecku a zařazením období vlády aristokracie, tj. kdy se stává athénská aristokracie výrazně odlišenou společenskou vrstvou, koncentrující veškerou moc ve svých rukou. První období zaujímá 10. a 9. století, druhé většinu století osmého.

Závěrem byly načrtnuty některé rysy obecně historických časových úseků, pokud je to z daného materiálu možné.

Jan Janda, Epikurova filosofie a její společenská funkce

(25. V. 1961)

Epikurův systém je pokračováním a dalším rozvinutím materialistické větve řecké filosofie v období helénismu. Epikuros přešel v hlavních bodech Démokritův atomismus, avšak zavedl do něho důležité změny, které nebyly vyvolány pozorováním přírody, nýbrž vlivem změněných společenských poměrů. Epikuros v ostrém protikladu k Démokritovi přičítá atomům schopnost odchylovat se nepatrně při padání prázdným prostorem od svislého směru „ne v určitém místě a ne v určitém čase“ Učením o samovolné odchylce (*parenklisis, declinatio*) chtěl Epikuros překonat Démokritův přísný determinismus a teoreticky zdůvodnit svobodu vůle. Učení o svobodě vůle a spontánní odchylce atomů bylo podmíněno společenskou situací v helénistické době, kdy pouta spojující občana s polis byla silně uvolněna a kdy značně vzrostla úloha nekontrolovatelných sil v hospodářském a politickém životě.

Učení o přírodě je pro Epikura předpokladem pro vybudování etiky, která je jádrem jeho filosofie a má zajistit člověku šťastný život. Epikurovská etika je ryze individualistická a stojí v zřetelném protikladu k etickým systémům, které navazovaly na etiku městského státu (Plátón, Aristoteles). Epikuros si uvědomil, že rozklad polis se stal skutečností, a vyvodil

z toho důsledky. Východiskem jeho úvah je „lidský atom“, pro nějž chce nalézt duševní klid v rozbouřeném helénistickém světě. Epikureismus je vážný pokus o vybudování etiky, která nepojímá člověka jako tvora od přírody společenského, jako člena občanské pospolitosti. Byl to ostrý protest proti moci, kterou se snažil antický otrokářský řád a jeho ideologie uplatňovat vůči jednotlivci. Pokroková úloha epikureismu nebyla v tom, že mobilizoval utlačené masy k boji proti vládnoucím třídám, nýbrž v tom, že vášnivě bojoval proti formám ideologického nátlaku, kterými vládnoucí složky otrokářské třídy posilovaly své panství. Epikurova filosofie se snaží osvobodit člověka pouze ve sféře vědomí, očistit jeho myšlení od pověr, předsudků atd., ale proti společenským kořenům těchto nesprávných představ nebojuje, protože si jich není vědoma. V tom je její historická omezenost.

Epikurova filosofie sehrála důležitou úlohu také v římské společnosti, kde ji přijímaly především ty vrstvy, které se vzdalovaly politického života. V nové době sloužil obnovený epikureismus jako ideologie pokrokové buržoazie v boji proti ideologii feudální.

Julie Nováková, Vaňorný, překladatel

(29. VI. 1961)

Přednáška bude publikována v Listech filologických.

Karel Janáček, Filologie ve službách dějin filosofie

(28. IX. 1961)

Na čtyřech konkrétních problémech ukazuje autor, jak nutné je spojení historika filosofie s filologem. Dosud sporný výklad slov Diogena Láertia, že Sextus napsal τὰ δέκα τῶν σκεπτικῶν, řeší pomocí důkazu, že Diogenes nečerpal ze Sexta. Ainesidémův héraklitismus a zároveň velký jeho vliv na Sexta je dokazován pomocí dvou doposud nepoznaných citátů z Hérakleita v Sextových tropech. Nový doklad pro chronologické pořadí spisů Sextových (M VII—XI a M I—VI) je získán věcným rozбором dvou paralelních vět, doložených v obou spisech. Konečně je vyvrácen dosud všeobecně uznávaný názor, že Hippolytos opisoval ze Sexta, a nahrazen důkazem, že oba opisovali z nezachovaného třetího spisu.

Miloslav Okál, Aristofanov postoj k Sókratovi

(26. X. 1961)

Aristofanes imputuje Sókratovi ateizmus a demoralizáciu mládeže, no neprávom. Rovnako neprávom mu imputuje záujem o prírodovedecké otázky. Predvedenie Sókrata ako učiteľa retoriky. Rozdiel medzi sofistickou eristikou a Sókratovou dialektikou. Aristofanes skarikoval morálny portrét Sókrata. Sókratov postoj k aténskej demokracii. — Sókratovo novátorské učenie, ktoré pripomínalo učenie sofistov, jeho negatívny postoj ku kultu tela, no najmä styky s Euripidom, spôsobili, že ho Aristofanes predviedol ako sofistického učiteľa a bádateľa v prírodných vedách.

Julie Nováková, Aristotelská mímésis

(30. XI. 1961)

Otázku aristotelské mímése je nutno řešit se zřetelem k mímési Platónově. Mímésis specificky platónská, týkající se výtvarníka a básníka, je pasivní napodobování vnější skutečnosti; aktivnější je svou podstatou i u Platóna mímésis taneční, resp. mimická. Jen v pojmu mímése taneční se Aristoteles s Platónem shoduje. Jinak svou koncepcí umělecké mímése jednak navazuje na teorie starší, jednak si rozvíjí svou vlastní teorii mímése tvůrčí. Od epika i tragika žádá, aby jeho postavy byly idealizovány, tj. aby i při všech svých chybách byly vcelku kladné. Dále požaduje zobecnění: básník má líčit události možné a pravděpodobné — skutečné jen potud, pokud jsou pravděpodobné a typické; schvaluje mu i zbásnění nemožnosti, stane-li se tak dílo účinnější; výmysl je jen třeba podat náležitě. Jak odsuzuje pasivní reprodukování tradovaných nebo skutečných příběhů, ukazují jeho obšírné pokyny o sestavování syžetu. Má tedy Aristoteles v českém rouše — na rozdíl od Platóna — plné právo na čestný pojem „(umělecké) zobrazování“. Ovšem na mnoha místech je u něho slova mímésis i jiných odvozenin užíváno už mechanicky, jako technického termínu; v takových případech je třeba překládat „umění“, „epika“, „báseň“ apod.

Přednáška bude publikována v Acta Universitatis Palackianae, Jazyk a literatura, 1962.

B r n o

Antonín Bartoněk, Nová minojská kontroverze

(23. III. 1961)

Rozluštění lineárního písma B vrhlo nové světlo i na příchod řeckého živlu na Krétu. V prvních letech po rozluštění se nejvíce rozšířil názor, že Řekové pronikli na tento ostrov poprvé již někdy v druhé polovině 15. stol. př. n. l., že potom byla kolem r. 1400 nějakou domácí revoltou jejich knósská nadvláda smetena a že k úplnému ovládnutí Kréty došlo pak až někdy v polovině 13. stol. Tato teorie měla však své obtíže, zejména pokud jde o téměř úplnou ortografickou i jazykovou shodu mezi tabulkami z Knóssu a doklady lineárního písma B z pevniny (zejména z Pyly; ty totiž pocházejí určitě až z konce 13. stol.). Nejnověji a zároveň nejdůrazněji vystoupil proti tomuto názoru profesor oxfordské university L. R. Palmer. Ve své přednášce v londýnském Institutu klasických studií na začátku června r. 1960 podal výčet argumentů, které podle jeho názorů svědčí o tom, že tabulky z Knóssu jsou ve srovnání s pevninskými nikoli starší, nýbrž dokonce o něco mladší. Tím vystoupil hlavně proti Evansovu datování těchto dokumentů, ovšem samotné Ventrisovo rozluštění lineárního písma B tím zůstalo nedotčeno; Palmer jen přesunul příchod Řeků na Krétu opět až za rok 1400 (to byl totiž i vedoucí názor předventrisovský) a v souvislosti s tím položil i samotný vstup Řeků na půdu pozdějšího Řecka až do 16. stol. př. n. l.

Palmerovo vystoupení vyvolalo živou diskusi a ke škodě věci se přeneslo záhy i na stránky denního tisku. Ředitelství Institutu klasických studií ve snaze čelit tomuto nežádoucímu vývoji, přecházejícímu až v osobní invektivy, svolalo proto na únor 1961 důvěrnou schůzku, na níž si měly obě sporné strany vyměnit své názory. Z diskuse, k níž došlo na této schůzce, vzešlo sice celkem obecné odmítnutí Palmerovy hypotézy o achajském vládci v Knóssu z třetího období pozdní doby minojské (po r. 1400) jakožto protikladu paláce minojského z druhého období (před r. 1400), přitom se však ukázalo, že Palmerův zásah do knósské chronologické problematiky měl přece jen svůj význam. Na základě revize výkopových dokladů je totiž dnes možno pokládat za jisté, že alespoň některé z knósských tabulek spadají až do doby po r. 1400.

Místo uznávání řecké nadvlády v Knóssu pouze mezi lety 1450—1400, jak se to od Ventrisova rozluštění celkem běžně uznávalo, bude tedy třeba asi napříště předpokládat, že se řecký živel v Knóssu uplatňoval i po rozboření paláce kolem r. 1400, tj. že nebyl k tomuto datu úplně smeten nějakou domácí revoltou. To znamená, že Palmer — chtěje vyvrátit názor, že první Řekové přišli na Krétu již před r. 1400 — touto tezí vlastně nijak zvlášť neotřásl, nýbrž naopak nechtěně přispěl k důkazu, že se Řekové, přišedší na Krétu už před tímto datem, uplatňovali v Knóssu — do míry nám zatím neznámé — i po tomto datu. Okolnost, že jak před r. 1400, tak i po něm vládli v Knóssu Řekové, vysvítá z předběžných lingvistických zjištění, že knósské tabulky staršího i mladšího typu skrývají pod sebou řečtinu; a že to byli v obojím případech Řekové alespoň přibližně téhož etnického charakteru, je pravděpodobně z kontinuity v ortografickém systému i ve stylu záznamů.

R. A. Crossland, Nové britské bádání o počátcích řecké civilizace

3. V. 1961

Prof. R. A. Crossland, vedoucí oddělení řečtiny na sheffieldské universitě, se soustředil ve svém výkladu na tři nejdůležitější oblasti, v nichž se v posledních letech uplatnila anglická věda, zabývající se nejstaršími dějinami egejské oblasti. Především poukázal na nově se formující obor mykénských studií. Prof. Crossland pokládá Ventrisovo rozluštění lineárního písma B v zásadě za správné, upozorňuje však, že ne všechno, co bylo v této souvislosti napsáno, je možno pokládat za správné.

Druhá oblast, kterou se přednášející zabýval, souvisela bezprostředně s výsledky mykénologických studií a týkala se bádání o vztazích mezi světem mykénských textů a homérských básní. V této souvislosti byli jmenováni zejména badatelé Webster, Finley (oba tyto badatelé upozorňují zároveň na bezprostřední paralely mezi mykénským světem a Blízkým východem, zejména s Ugaritem) a Palmer (který hledá paralely spíše u Hehitů). Prof. Crossland se sám staví k možnostem bezpečně stanovit jakékoli takové vztahy a paralely zatím dosti skepticky.

Konečně se přednášející zabýval novými anglickými pokusy o řešení indoevropských migrací do Malé Asie a hovořil v této souvislosti zejména

o Mellaartově teorii o dvojitým příchodu Lúitů, s níž vyslovil v podstatě svůj souhlas.

Gabriel Hejzlar, Nové archeologické nálezy na půdě antické Itálie

(7. VI. 1961)

Archeologický výzkum v Itálii, který po druhé světové válce provádějí vedle badatelů italských opět i archeologické mise jiných států, odkrývá stále další zdroje pro poznání rozmanitých složek antického života. Z bohatství nového památkového materiálu vybral přednášející k projekci asi 80 ukázek z několika předních výkopných středisek italských.

Poukázal na revizní průzkum na foru a na Palatinu a na péči památkové správy Říma o záchranu hradeb Aureliánových, o zabezpečení basiliky u Porta Maggiore a na výkopnou práci při nových úpravách urbanistických, při nichž dochází k četným objevům (např. katakomby při Via Latina s malířskou výzdobou s náměty z antické mytologie i z dějů biblických).

V Ostii pokračující výzkum odkryl řadu staveb, z nichž význačné jsou další varianty činžovních insul i domů typu pompejského v pozdně římské době, které podávají obraz bytové kultury bohaté společenské vrstvy ve 3. a 4. stol. n. l. Z plastik tam nalezených je např. pozoruhodný portrét Themistokleův a Plótínův; z nálezů nápisů další fragmenty z Fasti Ostienses.

Výkopné práce v Tivoli (Tiburu) odkryly další části Hadriánovy vily — archeologický zájem se soustředil na tř. Kanopos a Euripos s umělým jezerem. Ze sochařské výzdoby jsou zvláště významné čtyři karyatidy v obměněném typu karyatid z Erechtheia, torzo repliky Kresilovy Amazonky a fragmentární kopie Amazonky Feidiovy.

Bombardováním za války postižená Palestrina (stv. Praeneste) byla při nové výstavbě archeologicky prozkoumána. Došlo tak k odkrytí velké svatyně bohyně Fortuny Primigeniae, proslulé pro své *sortes Praenestinae*, a k zjištění urbanistické úpravy města, zbudovaného terasovitě na návrší.

Bohaté jsou výtěžky výkopné kampaně v Alba Fucens: byl zjištěn plán města, zkoumána hradba, síť podzemních kunikulí, divadlo z doby Sullovy, amfiteátr, kde se našel nápis uvádějící po prvé praenomen a patronymikon Tiberiova praefecta praetorio Macrona a jméno jeho tribue /*Q. Naevius Q. f. Fab(ia) Cordus Sertořius Macro*/.

Dvoutisící výročí narození Ovidiova dalo podnět k průzkumu antického architektonického komplexu nedaleko Sulmony — jde asi o svatyni terasovitě rozloženou.

V Saepinu, nejlépe dochovaném antickém městě v Samniu, pokračující výzkum odkryl další stavby veřejné (kurii, basiliku, chrám, thermy, divadlo), domy a živnostenské dílny. Je to doplněk k obrazu, který nám podávají Pompeje.

Městečko Sperlongu (mezi Terracinou a Gaetou) proslavilo prozkoumáním jeskyně „Tiberiovy“, kde se našlo několik tisíc fragmentů jednak ze sousoší, zobrazujícího dobrodružství Odysseovo se Skyllou, jež podle nalezené signatury lze spojovat s jmény proslulých mistrů sousoší Láokoón-

tova, jednak z jiných sochařských výtvorů. Výzkum patří k mimořádným archeologickým překvapením našeho století.

Ze sicilských nalezišť byla uvedena Piazza Armerina (při silnici z Catanie do Agrigenta), kde byla odkryta rozsáhlá císařská vila, v níž pobýval podle dochovaného nápisu spoluregent Diokletianův M. Aurelius Maximianus Herculeus. Je to komplex asi 50 místností s množstvím dobře dochovaných polychromních mozaikových podlah se zajímavými figurálními náměty a se zbytky nástěnných maleb. Zkázou její přivodili arabští dobyvatelé počátkem 9. stol.

Odborná skupina pro studium středověku

Jiří Kejř, Současné bádání o Dekretu Gratianově a klasické kanonistice

(8. XI. 1960)

Přednáška byla zaměřena tak, aby podala pokud možno přehlednou informaci o zvoleném tématu, které patří ke klíčovým otázkám studia středověku, a většina pracovníků se s ním při svém studiu dostává do styku. Po vymezení pojmu klasické kanonistiky (1140 Dekret Gratianův — 1348 + Ioannes Andreae) a nastínění jejího významu pro různé obory středověkého bádání podal přednášející informaci o současných střediscích bádání a směrech studia. Hlavní pozornost byla věnována Dekretu Gratianovu, jeho rozdělení, postupnému vzniku některých částí, kapitolám převzatým z římského práva, paleím (tj. dodatečně vsunovaným kapitolám) a malířské výzdobě jeho rukopisů, vždy s opřením o údaje o rukopisech. Dále rozebral přednášející skladbu různých typů rukopisů, jejich provenienci a zvláštnosti. Závěrem podal přehled bádání o glosách jako nejvýznamnějším přínosu pro rozvoj právní vědy, objasnil postupný vznik soustavných aparátů ke kanonickým sbírkám, vyložil jednotlivé typy glos a upozornil na nejdůležitější sigle (tj. značky autorů glos). Ve všech souvislostech sledoval poměr právní praxe, zákonodárství a školy a zdůraznil význam vědecké práce školy pro rozvoj nejen právní vědy, nýbrž i forem zákonodárných aktů a praktického právnictví.

Zdeněk Tyl — Milada Nedvěďová, O problematice staročeských edic

(16. XII. 1960)

V první části referátu podal Z. Tyl přehled vývoje ediční praxe v oblasti staročeských památek jazykových a literárních spolu se stručným zhodnocením význačnějších edic. Zhodnotil edice V. Hanky, Fr. Palackého a K. J. Erbena. Začátek nového období znamenala práce J. Gebauera, který je zakladatelem české textologie a jehož práce byly na několik desetiletí závaznou směrnicí pro edice staročeských památek. V podstatě se tyto edice přidržovaly osvědčeného vzoru textově kritické teorie a praxe klasikofilologické, aniž dosáhly ve všech případech jejich akribie. Časem se ukázalo, že tato metoda vedle nesporných předností má pro obor staročeských památek i jisté nevýhody a že je třeba hledat jiné specifické postupy. Ediční tempo Sbírek pramenů se od počátku 1. světové války značně zpomalilo a v letech třicátých téměř ustalo; v jejich úkolu pokračuje nová

sbíрка Texty a studie k dějinám českého jazyka a literatury, kterou založil Ústav pro jazyk český a zahájil kritickou edicí štitenského Sborníku Vyšehradského od akad. Fr. Ryšánka r. 1960.

Příznivější byl vývoj edic, které si vytkly za cíl seznámit se staročeskými památkami širší okruh zájemců. Tento úkol plní sbírka Památky staré literatury české, ve které od r. 1946 vyšlo už přes 20 svazků. Její přínos k popularizaci starší české literatury je nemalý, ale požadavkem pro budoucnost zůstává tu sjednocení ediční praxe, které by přispělo k jistému kvalitativnímu vyrovnání sbírky. Nápravu by jistě přineslo vypracování směrnic pro památky z různých období českého vývoje jazykového a literárního a jednotná redakce všech svazků tam vycházejících. Příkladem edice připravené komplexní spoluprací lingvistickou, literárně historickou a historickou je svazek Dalimilovy kroniky, který zpřístupnil čtenářům tuto pomátku způsobem vzorným po všech stránkách.

M. Nedvědová seznámila posluchače s dnešní ediční praxí v jednotlivých typech edic staročeských textů. Vyšla od edic paleografických a ukázala rozdíly mezi pojetím starších vydání tohoto typu a edic nejnovějších, kde je text rozčleněn interpunkcí a formou textově kritického aparátu jsou provedeny a zdůvodněny emendace porušených míst. Paralelně je popř. otištěn i text latinské předlohy.

Připravované kritické edice Dalimilovy kroniky (B. Havránek — J. Daňhelka) a Nejstarších legend (J. Cejnar) podají paralelně text v paleografickém přepisu a text přepsaný do dnešního pravopisu. Tento způsob vydávání je nesporně velmi výhodný, když jde o texty interpretačně obtížné.

Nejběžnějším způsobem vydávání stč. textů jsou dnes transkribované edice, jak nám je podává ediční řada Památek staré literatury české. Text přepsaný dnešním pravopisem zachovává po stránce hláskoslovné i tvaroslovné charakteristické rysy rukopisného zápisu, který byl vzat za základ vydání. Text je pak provázen jednak textově kritickým aparátem, zachycujícím opravy, emendace, popř. i důležitější varianty jiných rukopisů, jednak jazykovými a věcnými vysvětlivkami a diferenčním slovníčkem.

Tato dnes vžitá ediční praxe nám pak stále zřetelněji ukazuje potřebu spolupráce odborníků filologů, literárních historiků, historiků, právních historiků, filosofů apod., aby mohl být uživatel nejen seznámen s autentickým zněním našich starých písemných památek, ale aby se mu současně dostalo i důkladného poučení potřebného k jejich správné interpretaci.

Vratislav Šmelhaus, Technická terminologie ve středověkých pramenech (10. I. 1961)

I takové prameny, které dosud přitahovaly takřka výlučně filology, mohou být důležité třeba pro dějiny hmotné kultury a sama existence pouhých technických termínů v určitém jazyce může při nedostatku jiných pramenů z domácího prostředí dovolit závěry, jež přesahují oblast historie jazyka. Jako příklad lze uvést česko-latinské slovní páry v klaretovských

slovnících Glossári a Bohemári ze 14. stol., týkající se čížby. České termíny byly pro autory nepochybně výchozí (latinské jsou zřetelně s nimi spojovány více méně násilně a nadto jsou většinou málo specifické); vyjadřovaly pojmy současníkům známé, ale pro moderního čtenáře jsou namnoze pouhými slovy. Filologickou metodou je ovšem možné jejich význam rekonstruovat, a to ve většině případů bezpečně, jinak alespoň se značnou pravděpodobností. Autentický soubor domácích technických termínů, určených takto významově, představuje pak vlastně kompletní systém číhařských technik a spolehlivě ukazuje, že ve 14. stol. byly u nás nejen známy, ale jistě i provozovány v zásadě všechny číhařské techniky, které máme v jiných evropských zemích pro onu dobu doloženy výmluvnějšími prameny.

Dušan Třeštík, K současným názorům západoněmecké historiografie na raně středověký stát a společnost

(14. II. 1961)

Autor kriticky rozebral základní poválečné publikace a vysvětlil jejich vztah k předválečné německé historiografii a tzv. německé právně historické škole.

Josef Hrabák, Některé problémy studia starší české literatury

(14. III. 1961)

Přednáška bude otištěna v plném znění v knize K metodologii studia starší české literatury, která vyjde jako 61. svazek Spisů filosofické fakulty University J. E. Purkyně v Brně.

František Mužík, Hudba ve středověké společnosti

(11. IV. 1961)

Autor nastínil dialektický vztah mezi potřebami středověké společnosti a hudbou a poukázal na základní metodické problémy, které bude třeba řešit. Významnou otázkou, potřebující osvětlení, je i kritika hudebního zápisu.

Karel Berka, O středověké logice

(16. V. 1961)

Cílem přednášky bylo podat povšechnou informaci o hlavních výsledcích soudobého bádání v dějinách středověké logiky.

Dnešní zájem o studium středověké formální logiky byl v prvé řadě podmíněn a vlastně vůbec umožněn vznikem moderní formální logiky (tzv. symbolické nebo matematické logiky), která neobyčejně prohloubila analýzu logických forem, vypracovala zcela exaktní metody jejich zkoumání a zvláště v posledních desetiletích dosáhla velmi dalekosáhlého metodologického i přímého uplatnění ve vědě a technice. Se vznikem moderní formální logiky dochází za druhé k přiměřenému ocenění Aristotelovy logiky a k jejímu přísnému odlišení od tzv. tradiční logiky, která již dávno přestala být vhodným nástrojem vědeckého myšlení. Intenzivní zkoumání dějin formální logiky, uskutečňované technickým aparátem moderní formální logiky, přineslo záhy i mnoho nových cenných poznatků o středověké logice,

kteřá byla především z nepochopení skutečné funkce formální logiky a jejího historického charakteru dříve tak příkře odmítána. Dnes již nemůže být sporu o tom, že středověká logika 13., 14. a 15. stol., reprezentovaná hlavně Albertem Velikým, Vilémem Shyreswoodem, Petrem Hispánským, Vilémem Occamem, Janem Buridanem, Walterem Burleighem, Albertem Saským a Pavlem Benátským, tvoří v celém historickém vývoji formální logiky od antiky (Aristoteles, Theofrastos, Chrýsippos, Galénos a Boethius) až po moderní logiky (Leibniz, Boole, Frege, Bolzano, Russell, Tarski aj.) důležitý mezičlánek. Středověká logika přináší novou problematiku i samostatné zpracování a prohloubení starších nauk, zvláště svým učením *de syncategorematicibus*, *de proprietatibus terminorum* a *de consequentiis*. Za její nejcennější přínos se dnes pokládá především pojetí semiotické problematiky (s přesným odlišením logické syntaxe a sémantiky), pravidlová výstavba logiky, propracování techniky výrokové a modální logiky, rozbor sémantických antinomií a počátky logického kalkulu.

Studium středověké logiky, kterým se zabývají především katoličtí autoři, si ovšem nutně vyžádá důkladného zhodnocení marxistickými badateli, pro něž je příkré odmítnutí středověké filosofie starším materialismem právě tak jednostranné a nepřijatelné jako neoprávněné přečeňování celé středověké tradice novothomismem.

Amedeo Molnár, K ohlasu husitství v literatuře románských valdenských (13. VI. 1961)

Na pramennou hodnotu básnické literatury románských valdenských pro kritickou rekonstrukci ideologie středověkých sektářů pronikavě upozornila Markéta Machovcová v knize *Utopie blouznivců a sektářů* (Praha 1960). Její analýzu třídních kořenů tohoto písemnictví je možno rozšířit i na jeho složku prozaickou, traktátovou. Vznikala v 15. a 16. stol. pod silným vlivem husitského a bratrského myšlení. Traktát *Yo entendo de dire*, rukopisně dochovaný v Dublině, je rozšířeným překladem spisu *De matrimonio ad Robertum*, který Hus napsal v kostnickém žaláři. Souhrn valdenského učení teologického a etického *Tresor e lume de la fe* rozvádí osnovné teze tábořské konfese Mikuláše Biskupce z Pelhřimova z r. 1431. Jiné kusy valdenského písemnictví provensálského zpracovávají některé spisy Lukáše Pražského. Dohad Heinricha Böhmera, že valdenská literatura českého původu vznikla teprve po r. 1533, tj. po návštěvě valdenských Daniela z Valence a Jana z Molines v Mladé Boleslavi, je chybný. Podle rukopisů je terminus ante quem rok 1523. Sledujeme-li pozorně projevy společenského odboje románských valdenských v souvislosti s jejich písemnictvím, zjistíme zesílení jejich revolučních tendencí od osmdesátých let 15. stol. Recepce husitských hesel je možno nejlépe vysvětlit právě v této době. Dokládá ji branné povstání valdenských poddaných v Paesaně v horním poříčí Pádu, které vyvrcholilo v r. 1510. Inkvizice provedená přímo na bitevním poli zjistila, že paesanští valdenští očekávali sociální záchranu od příchodu eschatologického českého krále (*quendam regem Bohemorum*). Rozbor spisu *Errores Waldensium in Paesana commorantium* prokazuje revoluční ohlas husitských hesel v markýzství Saluzzo.

Oldřich Králík, Staroslověnská větev hagiografie v přemyslovských Čechách (12. IX. 1961)

Celkově je období 10. a 11. stol. ve srovnání s cyrilometodějským obdobím 9. stol., kdy se písemnictví staroslověnské opíralo o literaturu psanou řecky, charakterizováno latinskoslovanským bilingvismem. Některé památky se přiřítají Čechám (hlavně 11. stol.) převážně z toho důvodu, že jsou přeloženy z latiny. Bilingvismus sázavských mnichů a jejich starších slovanských předchůdců musíme nezbytně předpokládat, je to klíč k pochopení a zařazení jednotlivých památek.

Nejvýhodnější je situace na úseku hagiografie, týkající se knížete Václava. Zde je poměrně značný počet zachovaných památek, a to nejen v jazyku latinském, nýbrž i staroslověnském. Je tedy reálná vyhlídka, že by bylo možno památky seřadit do chronologické řady a tím dospět k vývojovému schématu. Analýza, jak se zdá, prokazuje naprostou paralelnost obou hagiografických řad, latinské i staroslověnské. Protože latinské legendy václavské se dají lehčeji časově zařadit, umožňuje jejich vývojová řada dělat závěry též o chronologii vývoje legend staroslověnských. Nejjasnější jsou vztahy poslední staroslověnské legendy (tzv. Nikoľského): její hlavní předlohou byla latinská legenda Gumpoldova, ale kompilátor vydatně použil též jiných latinských legend, poměrně v malé míře i prvotní staroslověnské legendy o Václavovi. Toto doplnění a přepracování Gumpolda má těsnou obdobu v latinské legendě Oportet, která rovněž rozhořňuje údaje Gumpoldovy o informace čerpané z další legendy (Crescente). Obojího tohoto přepracovaného Gumpolda, vyrůstajícího zřejmě ze stejných dobových podmínek, můžeme datovat kolem r. 1050—1060.

První staroslověnská legenda václavská prošla už na české půdě textovým vývojem, hlavně byla interpolována, čímž vznikla tzv. redakce vostokovská. Opět máme přesnou paralelu ve vývoji staré legendy latinské, tj. Crescente: obě byly doplněny hlavně podle nového díla Kristiánova (vzniklo kolem r. 994), zřejmě skoro současně (kolem r. 1000).

Nejobtížnější je vyložit filiační souvislosti prvotní, neinterpolované staroslověnské legendy václavské. V každém případě má nejbliže k montecassinské legendě Vavřincově, ale je pravděpodobné, že existovala společná jejich předloha, s níž by slovanská legenda byla souvisela ještě těsněji než s Vavřincem. Je-li předpoklad společné předlohy správný, pak první staroslověnská legenda vznikla v osmdesátých letech 10. stol., v době, kdy se václavská hagiografie rozvíjela přímo horečně.

Vladimír Procházka, Problém slovanského práva

(10. X. 1961)

Dějiny slovanského práva jako vědní obor byly konstituovány romanticky založenou naukou z počátku 19. stol., která analogií k podobnosti a jednotnému původu slovanských jazyků hledala obdobné jevy v oblasti politické organizace a práva. Po pozdější vlně realistické koncepce na sklonku 19. století (Bogišič, Sobestijanskij) ožila na zlomu století v reakci na německou teorii normanského původu slovanských států znovu neoromantická myšlenka původního jednotného slovanského práva (Kadlec,

Balzer, Zigel), spíše však jako cíl, jenž měl být speciálním studiem prověřen, než jako teze hlášená bez dalšího. Od třicátých let 20. stol. se pak šíří nová vlna realismu, poukazující na nutnost úvah podle stavu značně pozdějšího a na podobnost s právy jiných národů (Jasinskij, Kutrzeba, Čáda, Rauscher). Nejnověji pokládá studium slovanského práva za pouhou součást obecných dějin státu a práva, vycházejí z koncepce dialektického materialismu, Bardach; bližší společenství je tu dáno podobnými podmínkami historického vývoje a pracovní metodou studia je metoda srovnávací.

V podstatě jednotné slovanské právo existovalo nepochybně v pravlasti Slovanů, i když pro tak ranou dobu lze co do politické organizace (na rozdíl od problematiky majetkové, trestní a procesní) předpokládat poměrnou různorodost, jak se to projevuje později typicky u polabsko-pobaltských Slovanů. Konkrétní pramenné doklady však převážně patří až k pozdějšímu období raně feudálního státu, a tak situace v pravlasti zůstane neobjasnitelnou. Použití srovnávací metody v dějinách státu a práva u Slovanů neznamená však způsob výzkumu tak odlišný, jako by se zdálo. I středověký stát vůbec je konglomerátem řady celků, avšak jejich souhrn je chápán jako jednotka, takže vlastně i zde, třebaže se to nikde netvrdí, se postupuje formou srovnávací. Koncepce slovanské jednoty, vytvářející z této skupiny národů samostatný úsek obecných dějin státu a práva, je dána hledisky politickými, a to vždy současnými (v romantické nauce nacionalismus, dnes společenství socialistických států); v oblasti společenských věd je taková konfrontace minulosti a přítomnosti běžná. I to však není žádnou zvláštností tohoto vědního oboru; stejně se totiž i ve výkladu dějin státu a práva jednotlivých národů uplatňuje proměnně hledisko současné skutečnosti (právo na územích kdysi k určitému národnímu celku patřících, historické právo v oblastech nově získaných, které dříve k původnímu celku třebaš nikdy nepřináležely).

Ve třetí části přednášky byl podán přehled dosavadních srovnávacích prací o státu a právu slovanských národů. K vlastnímu srovnávacímu právu se tu už tradičně připojuje právo těch oblastí a národů, jež patřily kdysi k okruhu slovanskému, avšak kde dnes už Slované nežijí, takže tu nemohla vzniknout vlastní národní historiografie (Byzanc, polabsko-pobaltská Slované).

Karel Stejskal, Ikonologický rozbor Pasionálu abatyše Kunhuty

(14. XI. 1961)

Autor na základě komplexního rozboru kodexu, náležejícího do okruhu Eckehardtova panteistického mysticismu, vyslovuje závěr, že oslavovaná nevěsta Kristova (Eva-Marie) je parabolou pro samu přemyslovskou princeznu abatyši Kunhutu.

Zdeňka Tichá, Několik poznámek o vztahu básní Hynka z Poděbrad k básním tzv. Smilovy školy

(12. XII. 1961)

Článek, z něhož přednáška podala výtah, bude otištěn v Listech filologických 10 (85), 1962.

Z nové literatury

Hanna Malewsská, Jaro Řecka. Nakladatelství Lidová demokracie, Praha 1960.

Novela H. Malewské zpracovává beletristickou formou nezaručenou zprávu, zachovanou u Diogena Láertia 3, 4, podle níž se „Platón vycvičil na atleta a vystoupil jako borec v zápolení o slavnostních hrách na Isthmu“ (srov. F. Novotný, O Platónovi I, Praha 1948, str. 35). Malewská přeložila dějiště her z neznámých důvodů do Delf a učinila Platóna vítězem v hrách pythijských.

mladičký Aristokles — později přezvaný na Platóna¹) — je vyburcován ze svého netečného štěstí setkáním se sofistou Antifem, vyhnancem republiky, nepřitelem stáda, které vládne Athénám (str. 21), jenž se tajně vrátil do Atiky, aby zde zosnoval spiknutí a připravil návrat Alkibiadův. Antifos pohrdal Kleonovými Athéňany a málo ho vzrušovaly pověsti o vzácných kostnatých a moudrost neznajících předcích, kteří kdysi přeběhli s velkým křikem marathónskou plantnu (str. 61). Antifos se obdivuje krásnému tělu chlapcovu a předpoví mu změnu, která se s ním stane, a probudí v něm touhu po „dokonalosti“. Tato změna nastane s Aristokleovým dospíváním a jinoch se musí potýkat s podivnou horečkou... Zjevně to nebyla trýzeň duše, ale řecká touha těla, která se chce zdokonalovat a ostatní lidi převyšovat (str. 40). Ten neklid — to byla horečka stadiónu, bylo to mnohým známé šilenství olivových haluzí (str. 41). Puzen touto horečkou vstoupí Aristokles do školy pro atlety, zpočátku však nemiloval vypětí sil pro vypětí, boj pro napětí, vítězství pro

sebe spíše než pro dav. Teprve když se tomu naučil, stal se vítězem v pythijských hrách. V závěrečné kapitole vystupuje Platón po mnoha letech již jako slavný filosof a znovu se setkává s Antifem, nyní již zchátralým a zatrpklým. Na jeho otázku, zda nelituje své sportovní minulosti, vyslovuje Platón své filosofické krédo: „Nelituji ničeho, a nejméně těch svých jasných, mladých časů. Je toliko pravda, že tělo považuji za těžkou a nesnesitelnou skořápku, ponevadž každý, kdo jde cestami ducha, pocítí na kterémsi stupni, že mu tělesnost vadí... A jestliže už bohové nedovolili duši vznášet se ve šťastné svobodě a netělesnosti, je povinna přinejmenším vládnout dobrým tělem, jako urozená vozatajka dobře ovládá čtyřspržeji...“ (str. 105).

Uvedli jsme zde úmyslně několik doslovných citátů, aby si naši čtenáři mohli učinit představu o tónu, jímž se nese celé vyprávění. Podle informace na záložce knížky dosáhla tato půvabná novela v Polsku již pěti vydání (český překlad byl pořízen podle vydání z r. 1931! Pozn. rec.), je zajímavě překvapující tím, že sice jedná o slavném řeckém filosofu Platónovi, ale pouze o jeho mládí... Celá neobyčejně básnická kresba slunného prostředí a zdravého života je soustředěna k mládeži, k onomu živému, lidskému jaru Řecka. Toto vymezení — zajisté nejen okouzlené a nadšené — má také svůj působivý jednoznačný záměr... Smyslem knihy je nejen podmanivě vyjádření obdivu k antice... Potud hodnocení, jež čteme na záložce. Stejným „okouzleným, zářícím“ pathosem je proniknuta celá novela. Těžko si lze představit dnešního čtenáře, jenž by

se dal podmanit tímto „podmanivým vyjádřením obdivu k antice“. Pokud bude knihu číst ten, kdo měl příležitost seznámit se s pravdivým obrazem antického Řecka, odpudí ho svým barvotiskovým laděním, pokud najde čtenáře z řad mládeže, pro niž je novela patrně především určena a jejíž znalosti o antice nejsou u nás naprosto hluboké, způsobí v mladém čtenáři leda zmatek. Pokud ho ovšem svým nadneseným, zářícím a jiskřícím tónem neodradí hned po několika stránkách. Pronikne-li přesto dále, narazí jednak na řadu ideově zcela pochybených myšlenek, jednak na řadu věcných nesrozumitelností a zkomolenin, které mu zabrání pochopit mnoho míst. Překladatel Jaroslav Janouch si sám nedal práci, aby těmto místům věcně porozuměl, natož aby opatřil překlad nezbytnými vysvětlivkami. O jeho naprosté neznalosti společenského řádu, v němž antické Řecko žilo, svědčí, že polské *niewolnik* překládá jako nevolník (str. 40, 79, 80), neznalost kulturní historie dokazuje tvrzením, že „Apollónovy hry se zrodily z hudebního turnaje“ (str. 69). Jako příklad ideového zaměření povídky uvedme ještě alespoň dva doslovné citáty: *S rozkoši pokračovali v oblíbené rozmluvě o penězích, příjemné pro všechny časy jak řeckým, tak i jiným chlapcům* (str. 110); *Oni dva (Eufránór a Pólos) živilí vzájemně proti sobě pocit mocně zakořeněného pohrdání, jakým se mezi lidmi zvykly častovat dva protilehlé světy a který v tomto údolí pochybnosti je pro ně opravdovým požehnáním, silou a sladkostí* (str. 15).

Závěrem je nutno se zmínit o některých chybách věcných: otec Platónův se nejmenoval Aristión (str. 19 aj.), nýbrž Aristón. Na str. 10

se z pahorku Pykny, místa shromáždění athénských občanů, stala nepochopením jakási osoba („jakmile přijde někdo z Pnyxových hostů a promluví o shromážděních...“). Hipias nepocházel z Eleje, nýbrž z Élidy (str. 11). Překvapující je tvrzení, že Platónova rodina odvozovala svůj původ od Dia Hromovládcе (str. 11). Na str. 14 se hovoří o soše Harmodia, jež stojí u svatyně Aretovy (sic!). Nesprávný je tvar Egina místo Aigina (str. 16), Lestrigoni místo Laistrygoni (str. 26). Lisias nutno opravit na Lysias (str. 11), Hippolitos na Hippolytos (str. 36), Teognova disticha na Theognidova (str. 42), nedůsledné je psaní Pyton (str. 67) vedle správného pythijský (str. 68). Místo „paprsky Fedriady“ má být Faidriady (str. 68), místo Potideia má být Poteidaia. Nevhodné je v češtině slovo *vóta* (str. 69), *heroon* musí být v češtině středního rodu, tedy nikoliv *okrouhlý heroon* (str. 96). V překladu je i řada slohových neobratností, např. na str. 63 *stáli chvíli v mlčení*, na str. 64 *zmlkl proti druhově rozhodnosti*. Nezvyklý je tvar „*vyhlazený dřevoc*“, překvapivě působí obrat: *drží Boioti se na krátkou chvíli odvraceli od svých vášní, které je až do střev prožraly* (str. 70).

Je závažným pochybením, že dnes, kdy beletristická literatura s anticou tematikou by mohla vhodným způsobem vyplňovat mezery mládeže ve vědomostech z tohoto oboru, byla vydána právě tato novela, jež může napáchat víc škody než užitku.

E. SVOBODOVÁ

1) Pověst o přejmenování Platónově zachovaná rovněž u Diogena Láertského na cit. m. vznikla podle Novotného (cit. d. str. 16) patrně v helénistické biografii.

Miecislaus Brožek, L. Lentuli ad M. Celerem epistulae selectae. Libellus altero praemio ornatus in Certamine Capitolino XII—MDCCLXXI. Curante Instituto Romanis studiis provehendis. Stran 14.

V minulém čísle tohoto časopisu byli naši čtenáři seznámeni s vypsaným soutěže Certamen Capitolinum na rok 1962 a s jejím charakterem (-esv-, ZJKF 3, 1961, 172). Roku 1961 bylo do soutěže posláno celkem 38 prací, nejvíce z Itálie (27), 1 z Británie, 2 z Francie, 1 z Holandska, 1 z Jugoslávie, 4 z Německa, 2 z Polska a 1 z Rumunska; první cena nebyla udělena vůbec, jen tři ceny druhé, mezi něž patří i tento půvabný spisek, z kterého máme tím větší radost, že byla vyznamenána práce polského filologa vedle dvou italských (Albertus Albertani, Liberi viri; Edilius Marelli, Propempticon).

Jde o fiktivní korespondenci dvou Římanů, L. Lentula-Pomalého a M. Celera-Rychlého, po něž opravdu platí *nomen-omen*, jak vidíme z dopisu Celerova Lentulovi: *Lepidissimus es, humanissimus, amabilissimus, sed nimis lentulus*. Dopisy jsou psány ve stylu dopisů ciceronských a také narážkami se řadí na konec republiky, takže kdybychom nevěděli, že jde o práci moderní, snadno bychom ji mohli pokládat za nově objevený spis dosud neznámých autorů. Nejprve píše Celer Lentulovi z Říma, pak zase Lentulus referuje o Římě Celerovi do Malé Asie, odkud se Celer nakonec vrátí zpět, ale cestou se mine s přítelem odjíždějícím do Řecka. V dopisech se mluví o literárním Římě té doby, především o básnících, Calvovi, Catullovi (i s klípkou o Clodii) a také Lucretiovi, který je zatím ještě málo znám, ale budí obecnou po-

zornost; jako o nejnovější události se píše o úspěchu, jehož dosáhl Catullus epithalamie č. 61. Z posledního dopisu, který posílá Celer už zase z Říma, se dovídáme, že Cicero se zajímá o Lentulovy dopisy; při té příležitosti Calvus naznačil Celerovi, jak se asi bude chovat Cicero, až dostane ony dopisy: *Ciceronem invitaturum amicos, cum volumine ad eos venturum, litteras tuas lecturum, interdum naso suspensurum aut buccas inflaturum, interdum oculos ducturum atque mirabundum vel invidentem contemplaturum; ceteros hoc eleganter, illud minus feliciter scriptum murmuraturus, verba singula ac sententias examinaturus atque ita rem ad catastrophas adducturus; tum quendam, ne fabula in tragodia verteretur, laetum exitum excoGITaturum et anagnorin is ita facturum: haec se agnoscere Ciceronis esse, illa Caepioni deberi, alia Piperoni, alia Cucumeroni, omnia denique Oleroni. Qua Calvus oratiuncula cum nobis movisset, discessimus atque Ciceroni Oleronem commodari non ineptum esse censuimus.*

Tyto milé dopisy, které si může přečíst s potěšením každý, kdo se zajímá o latinu, nejsou jediným latinským výtvorem M. Brožky, docenta Jagellonské university v Krakově. Píše také s úspěchem latinské básně v různých antických metrech; nejrozsáhlejší soubor, *Carmina amatoria*, publikoval v portugalsko-brazilském časopise Euphrosyne 2, 1958, 467—473, jednotlivé básně porůznu jinde, naposled v Meandru 16, 1961, 384 (*In pulcherrimam*). Tyto Brožkovy práce dokazují, že i vybroušenou ciceronskou latinou lze psát moderně a získávat tak přátele antickému dědictví i v širších kruzích vzdělanců.

L. VIDMAN

Karel Svoboda, Bibliografie českých a slovenských prací o antice za léta 1901—1950, Praha, Státní knihovna ČSSR — Národní knihovna 1961 (Bibliografický katalog ČSSR — České knihy 1961. Zvláštní sešit 4). Str. 139, cena 10,— Kčs.

Tato práce navazuje na dřívější bibliografii prof. Svobody (Bibliografie českých prací o antice za léta 1775—1900, příloha Listů filologických 70, 1946 a 71, 1947; též samostatně, Praha JČF 1947, str. 92), a to jak časově, tak také celým uspořádáním. Bibliografické záznamy jsou tříděny stejným způsobem do 15 hlavních oddílů, v jednotlivých oddílech (či spíše pododdílech) pokud možno chronologicky, jen díla týchž autorů z let po sobě jdoucích jsou řazena k sobě; drobné zprávy, poněvadž většinou neměly název, jsou uvedeny v jednotlivých oddílech, kam patří, jen s udáním stran.

V bibliografii jsou zachyceny samostatné tituly (tj. studie, vydání, překlady, učebnice), časopisecké články, recenze a drobné zprávy, a to též z výročních zpráv středních škol, jen výjimečně z novin (kupř.

Lidové noviny). Pokud to bylo možné, jsou zachyceny všechny články našich autorů, publikované v cizině (sem patří i práce našich klasických filologů, působících kdysi na Rusi), nepřehlíží se však k cizím recenzím o našich pracích. Na rozdíl od prvního dílu jsou zahrnuty i práce slovenské. V této bibliografii můžeme dobře sledovat, jak ve srovnání se stavem před r. 1900 velmi vzrostly některé obory jako papýry, nápisy, výtvarné umění, jak to odpovídá modernímu vývoji vědy. Pozoruhodné je rovněž velké množství čísel v oddílu práva.

Tato bibliografie poslouží zřejmě nejen odborníkům, ale i všem zájemcům o antiku, kteří tam najdou zaznamenány i překlady, odkazy na obecnější práce, cestopisy, obrazové publikace apod. Škoda jen, že kniha vyšla ve velmi malém nákladu (1000 výtisků) a není v prodeji v knihkupectvích; k dostání je v Národní knihovně (Praha 1, Klementinum 190) nebo je ji možno objednat u Poštovní novinové služby (Praha 1, Jindřišská 14).

L. VIDMAN

Antické večery s dětmi pražských škol

Myšlenka uspořádat recitační pásma s náměty z antické literatury, v nichž by účinkovali žáci pražských škol, vznikla v roce 1959. Uskutečněním antických večerů jsme sledovali dvojí cíl: jednak jsme si chtěli ověřit zájem a znalosti antické kultury u žáků a žákyň nejvyšších tříd (především posluchačů nepovinné latiny), jednak jsme sami chtěli přispět přístupnou formou k rozšiřování jejich mimoškolních znalostí v tomto směru. Plnili jsme ovšem i požadavek spolupráce vědeckých ústavů se školami.

I když jsme s nácvikem prvního pásma začali v roce 1959, předcházel jakýsi pokus již v roce 1955. Tehdy byl Kabinet pro studia řecká, římská a latinská ČSAV požádán, aby v 65. osmileté střední škole na Žižkově uspořádal pro VI.—VIII. třídu besídku, na níž by se žáci seznámili v několika ukázkách s řeckou literaturou a kulturou. Besídka byla míněna jako doplněk k hodině dějepisu. Byli jsme tehdy překvapeni, s jakým ohlasem a skutečným zájmem se tato akce setkala jak u posluchačů, tak u účinkujících. Snažili jsme se program co nejvíce zpestřit, a proto vedle básní sólově přednášených zazněl i sbor z Antigony (samozřejmě v překladu), vzorně recitovaný žákyněmi VIII. třídy, z řecké lyriky pak antické koledy, dětem velmi blízké a srozumitelné. Odpoledne obohacené původními antickými melodiemi a zajímavým líčením Olympijských her splnilo veškeré naše očekávání. Ještě jednou jsme uspořádali podobnou besídku na této škole v roce I. spartakiády. Tehdy

bylo pásmo věnováno Spartakovi a jeho době.

Na základě těchto drobných zkušeností jsme v roce 1959 přikročili k větší akci. Dotazem na pražské dvánáctileté školy jsme získali 30—40 starších žáků (VIII.—IX. třídy), z nichž většina měla nepovinnou latinu (nebylo podmínkou) a zájem o recitaci. Důvody, proč k nám přišli, byly různé. Někteří přišli jen proto, že si tak přál jejich učitel — ti odpadli velmi brzo. Naprostá většina však přišla ze zájmu o recitaci a dramatické vystoupení a také v docela poctivé snaze poznat z antické kultury trochu víc, než kolik může poskytnout časově omezené vyučování latiny. Nejlépe bylo, když k zájmu dětí přistoupil zájem rodičů. Někteří účinkující si zvykli na práci v našem recitačním kolektivu do té míry, že jí zůstávají věrni i po maturitě. Tolik o členech našeho sboru.

Nyní několik slov o volbě programu a jednotlivých ukázek. V předběžném plánu jsme se rozhodli, že besídku s antickými náměty uspořádáme dvakrát do roka, na podzim a na jaře. Na podzim začínáme s nácvikem koncem září, na jaře po pololetí. Při výběru námětů jsme se zaměřili tak, aby se účastníci seznámili (v ukázkách i v průvodním slově) jednak s jednotlivými zjevy antických literatur, jednak s celými úseky.

Proto jsme měli večer věnovaný Ovidiovi, Homérovi a Vergiliovi, ale také řecké a římské lyrice a římské satíře. Při každém programu se snažíme, abychom účinkujícím i po-

sluchačům (z řad rodičů, známých, učitelů a starších žáků) ukázali nejen krásu a význam zachovaného antického slova, nýbrž i další působení antických myšlenek ve světové i naší literatuře a hudbě. Při výběru se řídíme snahou po maximální pestrosti. Volíme tedy sólovou recitaci (nejvýše 20—25 řádek či veršů) leckdy doprovázenou na strunný nástroj (začátek Iliady, Odysseie, Georgik) nebo klavír (Sapfo, Simonides apod.). Sborovou recitací (smíšený i nesmíšený sbor) předvádíme ukázkou, kterou je třeba pro délku rozdělit, případně podbarvit místy hrou na klavír či zpěvem (Carmen saeculare, Čtvero věků, Chvála Itálie a rolnictví, Bakchylidův paján na mír atd.). Na přechodu mezi sólem a sborem jsou menší sbory o 3—4 účinkujících (Potopa světa, Perseovo Proti pokrytčům apod.) Nejčastěji však volíme dramatizaci ukázek s jednoduchou výpravou (několik stupínek, socha, váza, sloup, závěs — podle potřeby) a s antickými řízami, jež jsme si pořídili svépomocí. Takto — většinou ve zkrácené podobě — jsme předváděli Deukalióna a Pyrrha (Ovidius), Faethonta (O. Theer, ukáзка), Řecké koledy, Svatební písně (Sapfó), Učitel a žák (Hérondas), Pervigilium Veneris (anonym), Neodbytný tlachal (Horatius), Na lenochy (Persius), Noční klid v Římě (Juvenalis), Menippos v podsvětí (Lukianos), Hostina Trimalchionova (Petronius), Jak přišel Klaudius do nebe (Seneka), Hostina císařů (Julianus), Setkání Hektora s Andromachou (Homér), Andromaché (J. Racine), Therisites (Homér a K. Čapek), Odysseus

u Kyklópů (Homér), Odysseus a Nau-sikaa (J. W. Goethe), V. a X. ekloga (Vergilius), Hostina u Didóny (Vergilius), loučení Aeneas s Didónou (Vergilius), Aeneas v podsvětí (Vergilius). Kde to dovolí ukáзка, používáme tance (Sapfó, Petronius, Ovidius) a hudby. Při výběru hudebního podmalování dáváme přednost skladatelům děl s antickými náměty (Gluck, Monteverde, Mozart, Purcell), ačkoli se nám pro tento účel velmi osvědčil i Bach a Haydn. Při večeru řecké a římské lyriky jsme žáky a posluchače seznámili se zachovanými antickými melodiemi. Na každém večeru předvedeme též jednu nebo dvě ukázky v originále, samozřejmě též s překladem. Je možno použít této kombinace i při zdramatizované ukázce, kdy na jedné polovině jeviště předvádějí žáci latinskou ukázkou a na druhé polovině česky, obojí v dobovém odlišení krojů. (Horatius Usmíření milenci).

Tolik o našich antických večerech. Závěrem žádáme soudruhy latináře — pražské i mimopražské — aby svými připomínkami a podněty obohatili naše zkušenosti a přispěli k dalšímu zdaru těchto podniků. V programu máme dva večery ukázek římských historiků, republikánského a císařského období, a z řecké komedie. Jsme přesvědčeni, že je možno kdekoli na škole, kde je nepovinná latina, alespoň jednou do roka uspořádat podobnou akci, i když s menším počtem dětí. K tomu ochotně nabízíme své zkušenosti i veškerou pomoc.

H. BUSINSKÁ — S. VIDMANOVÁ

Cikáni v Byzanci

Je poměrně málo známou skutečností, že cikáni před svým příchodem do střední a západní Evropy v první pol. 15. stol. pobývali delší období [od zač. 11. stol. a snad i dříve] v řeckém prostředí. Už F. Miklosich (*Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europa's*, Wien 1872—7, III 7) ukázal, že cikáni převzali od Řeků poměrně značné množství výrazů jak abstraktních (nebe, čas), tak i názvů pro konkrétní potřeby každodenního života (chléb, stůl, židle, klíč ap.). Dokonce i jméno, jímž sami sebe označují — *Rom, Romani* — je snad odvozeno od jména, jímž obyvatelé byzantské říše sami sebe označovali a které hrdě nesli jako pokračovatelé římské říše (A. T. Sinclair „The word Rom, Journ. of the Gypsy Lore Soc. NS 3, 1909—10, 33—42), totiž od jména *Romaioi*.

Domněnka o tom, že cikáni přišli do Evropy prostřednictvím Byzance, je potvrzována i tím, že pro ono jméno, které je pro označení cikánů běžné ve střední a západní Evropě [č. *cikáni*, něm, *Zigeuner*, it. *Zingari*, fr. *Tsiganes*] lze nalézt společného řeckého předka ve slově *Atsinganoi* n. *Atzinganoi*, jímž byli cikáni v Byzanci označováni. Vlastní původ tohoto slova není ještě bezpečně osvětlen. Bývá spojováno s názvem byzantské heretické sekty *Athinganoi*. V historickém vývoji byzantské řečtiny však nikde nenacházíme změnu *th* — *ts*. Cikáni sami se tímto názvem neoznačovali a jméno se nikde neobjevuje před tím, než cikáni přišli do řeckého prostředí.

Lidové vrstvy ztotožňovaly cikány s Egypty, nazývajíce je *Aigyptioi*, odtud pak běžné novořecké označení

Gyftoi. Tato tradice o egyptském původu cikánů vznikla asi odtud, že mnohé skupiny přicházely skutečně z Egypta. Udržovala se po celém Balkáně velmi dlouho. Pouqueville (*Voyage en Grèce*, 1820) ji uvádí v první polovině 19. stol. Šejtanov slyšel v současné době v Bulharsku o egyptském původu cikánů (Nový Orient 4, 1949, 37—38). V této souvislosti lze připomenout, že cikáni bývají považováni za šířitele stínového divadla, rozšířeného kdysi v Turecku a v balkánských oblastech obsazených Turky. I tu se někdy zdá, že přinášeli tato představení z Egypta.

Zprávy o cikánech nacházíme v byzantských pramenech hojněji od pol. 11. stol. Naposledy je shromáždil G. C. Sulis (*The Gypsies in the Byzantine Empire*, Dumbarton Oaks Papers 15, 1961, 143—165). Jsou většinou označováni *Athinganoi*, někdy *Aigyptioi*. V pověřčivém byzantském prostředí nacházeli možnost obživy předpovídáním budoucnosti, věštbami a různými kouzly. Jindy vystupovali jako krotitelé zvířete nebo akrobati. Takové představení ze zač. 14. stol. pěkně popisuje Nikeforos Gregoras (Bonn ed. I, 348—351): vystupovali tu provazolezci, kteří chodili po laně napnutém mezi dvěma stožáry, na které vystupovali po stupních vytvořených spirálovitě ovinutým lanem. Na vrcholku stožáru prováděli stoj o rukou, na laně zase veletotoče, závěs za chodidla, ve stoje na laně stříleli z luku do terče a přecházeli po laně se zavřenýma očima s dítětem na ramenou. Další akrobat prováděl cviky v jízdě na koni, jiný žongloval se skleněnou koulí na hlavě, prstech a lokti nebo s nádobou postavenou na tyči opřené o hla-

vu akrobatovu. Podobné cviky vidíme i při dnešních cirkusových a varietních představeních. Bezpečnost akrobatů ovšem zajišťována nebyla, a úmrtnost byla tedy vysoká. Během turné z Egypta přes Arabii, Persii, Medii a Assyrii klesl počet členů souboru o celých 50 % (ze 40 na 20).

Zprávy o cikánech se objevují

ovšem nejen v pramenech byzantských, ale i v některých pramenech gruzínských, arabských, benátských a různých slovanských pramenech z Balkánu. Přehled těchto pramenů nás poučuje o postupu cikánů z východní do střední Evropy, název tohoto kmene však zůstává zatím nevyvětlen.

R. DOSTÁLOVÁ

Sbírka fotografií vzácných latinských tisků a rukopisů z období humanismu

Latinská literatura, vzniklá v našich zemích v období humanismu, je zajisté nejméně zpracovaným odvětvím našeho písemnictví vůbec. Je-li pro všechny obory a období literárních dějin důkladné prozkoumání pramenů nezbytnou podmínkou studia, je možno vyslovit tento požadavek s největší naléhavostí právě pro oblast našeho latinského humanismu. Řada humanistických děl není totiž v odborné literatuře uvedena ani pouhým titulem. Literární památky tohoto období jsou již převážnou většinou tištěné, tisky humanistických prací 16. a 17. stol. bývají však velmi vzácné a někdy dokonce ojedinělé. Knihovny zacházejí proto s takovými tisky podobně jako s rukopisy a půjčují je mimo vlastní studovny jen zcela výjimečně. Často se také stává, že humanistické tisky, nezbytné k našemu studiu, nemá žádná pražská knihovna. Za takových okolností mohou při zpracování obsahu a vzájemném srovnání humanistických tisků prokázat platné služby jejich fotografické snímky.

Sbírka fotografií k dalšímu vydávání Rukověti k humanistickému písemnictví byla v Kabinetu pro studia

řecká, římská a latinská ČSAV založena r. 1959 pořízením fotografických snímků dvou konvolutů olomouckého městského archivu, jak jsem o tom podal zprávu v Listech filologických 84 (1961), str. 152n. Při dalším obohacování této sbírky usilujeme především o to, aby obsahovala mikrofilmy a fotokopie těch tisků i rukopisů, které nejsou v pražských knihovnách, nebo do nichž je nutno častěji nahlížet. Po tisících olomouckého městského archivu byly soustavně zpracovány humanistické tisky tamní universitní knihovny. Sbírku obohatily dále fotografie tisků z Mělníka, z Litoměřic, z Bratislavy a z nedávno prozkoumaných knihoven v zahraničí, zejména ve Cvikově v Krušných horách, Jeně, Halle, Lipsku a Drážďanech. Nyní se zpracovávají mikrofilmy zaslané z Gothy a z klášterní knihovny vyšebrodské, která byla nedávno prozkoumána dvěma pracovnicemi Kabinetu. Dr. J. Hejnic opatřil pro sbírku fotografie vzácných a namnoze unikátních tisků z Brna, z Kolína, a z pražské Národní knihovny. Mimoto dal ofotografovat některé rukopisy brněnského státního archivu (Ceroni, Dlačač). Dnes má sbírka 3803 fo-

tokopií. Na jejím uspořádání se podíleli vydatně nejen pracovníci Kabinetu, nýbrž také posluchači filozofické fakulty v Praze při výkonu předepsané praxe.

Není pochyby, že sbírka fotografií může v současné době sloužit pouze vnitřním potřebám Kabinetu. Jakmile však bude ukončen úkol, pro nějž byla pořízena, nebude zajisté námitek proti jejímu zpřístupnění vědecké veřejnosti. Cíle, které jsme sledovali z pracovních důvodů při jejím vytváření, budou vyhovovat zajisté i badatelům. Vítané bude také to, že veškerý materiál sbírky se týká na rozdíl od podobných sbírek v jiných vědeckých ústavech předmětu úzce obsahově i časově vymezeného. Je konečně známo, že každé důležité kulturní středisko má svými knihovními fondy obvykle zvláštní význam pro určitý vědní obor. V zahraničních, a zvláště v německých knihovnách vycházejí z této zkušenosti při dělbě práce mezi jednotlivými ústavu a při určování zvláštních úkolů jednotlivým knihovnám podle toho, jaké fondy především spravují. U nás se takové rozdělení v širším měřítku nezavádí, ale přesto nelze popřít důležitost určitých kulturních center pro studium v jednotlivých vědních oborech. Pro mnoho odvětví, zejména těch, která vycházejí z historie, je takovým kulturním střediskem přirozeně Praha. Zvláště to platí o studiu humanistické literatury, na jejímž pěstování se sice velmi vydatně podílela česká venkovská města, ale jejíž památky byly příznivou shodou různých okolností, které jsem podrobněji uvedl na jiném místě (Listy filologické 83, 1960, 273), soustředěny především v Praze. Proto bude jistě vítáno, jestliže právě v Praze vznikne sbírka,

kteřá svým obsahem doplní fondy pražských knihoven v oboru humanismu a umožní tak badatelům konat studia, která záleží nezřídka také ve vzájemném srovnávání jednotlivých literárních památek, v jednom místě, bez přejíždění, nákladného obstarávání mikrofilmů nebo obtížného vypůjčování starých tisků a rukopisů poštou. Ideálním řešením by proto bylo, kdyby sbírka mohla během času obsáhnout rukopisné i tištěné památky, které nejsou chovány v pražských ústavech. Do jaké míry se budeme moci tomuto cíli přiblížit, bude přirozeně záviset na finančních, pracovních i jiných podmínkách a v neposlední řadě na účinné spolupráci s knihovnami. Zvláště správci mimopražských ústavů mohou značně přispět k prospěchu věci, upozorní-li naše pracoviště na dosud neprozkoumané fondy starých tisků.

Bylo již řečeno, že rukopisům a starým tiskům je ve všech knihovnách věnována větší péče než knihám novodobým. Přesto jsme však někdy i v období normálního a nerušeného provozu knihoven svědky toho, že určitý rukopis nebo tisk je označen za nevěstný, že dojde k jeho poškození nebo úplnému zničení. Není přirozeně úkolem naší sbírky, pořizované k účelům čistě pracovním, chránit knihovny včasným ofotografováním unikátů před takovými ztrátami. Zvláště tak nemůžeme činit v případech četných unikátů, chovaných v ústavech pražských. O toto zabezpečení se musí starat především knihovny samy. Jejich fotografické dílny jsou ostatně pro tyto účely dobře vybaveny. Určitou formu spolupráce je však v tomto ohledu přece možno navrhnout. Jednotlivým knihovnám není možno poznat z jejich vlastních katalogů, které staré

tisky jsou unikáty. To může zjistit pouze badatel, který koná ve svém oboru soustavný průzkum všech významných knihoven. Mezi starými tisky bývá ve frekvenci jejich zastoupení značný rozdíl. Srovnajme dvě vydání téhož autora, pořízená týmž vydavatelem v témž desetiletí: Farrago poematum, v níž otiskl Tomáš Mitis r. 1570 básně Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, je známa nejméně ve 25 exemplářích a mimoto se obsahově shoduje téměř úplně s Farrago prima z r. 1562, kdežto Fragmentum epistolarum, v němž Mitis vydal r. 1560 nebo 1561 Bohuslavovy listy, známe zatím v jediném výtisku. Bylo by tedy zbytečné pořizovat snímky publikace Farrago o několika stech stranách a naopak je účelné ofotografovat Fragmentum, drobný tisk o 20 stranách, i když je jeho obsah dnes již spolehlivě vydán v kritických edicích. Podobně

údaje o frekvenci starých tisků můžeme při příležitosti oznamovat knihovnám, které o to projeví zájem, avšak za předpokladu, že v důsledku tohoto sdělení o unikátní povaze tisku nedojde ke ztížení výpůjčních podmínek, nýbrž naopak, že pracovníci knihovny co nejdříve přistoupí k pořízení mikrofilmů i fotokopí, které by pak bylo možno v závažných případech půjčovat vědeckým ústavům do jejich vlastních místností.

Užívám této příležitosti, abych poděkoval pracovníkům fotografické laboratoře Základní knihovny ČSAV za mimořádnou péči, s jakou vyhotovila mikrofilmy i fotokopie, které jsou obsahem naší sbírky. Bez jejich vydatného přispění by se nám nebylo podařilo poříditi snímky vzácných bohemik, zaslaných z ciziny, ve stanovené výpůjční lhůtě.

J. MARTINEK

Parthský archiv. Podle zprávy ve Voprosech istorii 1961, 7, 183 rozluštěli leningradští badatelé I. M. D'jakonov a V. A. Livšic hliněné střepey parthského archivu z 1. stol. př. n. l., vykopané v posledních letech

v jižní Turkménii. Archiv obsahuje přes 2 000 střepů a obohacuje značně naše vědomosti o Parthech, čerpané dříve především z řeckých a římských historiků.

—VI—

Ze života zahraničních vědeckých společností

FÉDÉRATION INTERNATIONALE DES ASSOCIATIONS D'ETUDES CLASSIQUES

Dne 2. září 1961 se konalo ve Varšavě IX. valné shromáždění *Fédération Internationale des Associations d'Etudes Classiques* (FIEC), která je prostřednictvím *Conseil International de la Philosophie et des Sciences humaines* (CIPSH) zapojena na UNESCO. Členem této organizace je i naše Jednota klasických filologů. Náš delegát se tohoto zasedání nemohl bohužel pro náhlé onemocnění zúčastnit, proto přinášíme alespoň výtah z písemné zprávy sekretářky FIEC M^{le} Juliette Ernstové o tomto zasedání, která byla poslána všem členským organizacím.

Činnost FIEC mezi posledním shromážděním v Londýně v srpnu r. 1959 (srv. ZJKF 2, 1960, 51—52) a shromážděním ve Varšavě byla poněkud omezena skrovností finančních prostředků; proto se nemohl výbor sejit ani jednou v úplnosti a jednotliví jeho členové se dostávali do styku jen na některých konferencích, především v Římě a v Paříži. FIEC byla zastoupena na valném shromáždění CIPSH v září 1959, jemuž její zástupci Salmon a Else předložili zprávu o úloze klasických a humanitních studií ve výchově. Tato zpráva byla buď úplně nebo v překladě nebo ve výtahu publikována ve 14 časopisech společnosti, sdružených ve FIEC, mezi nimi i v těchto Zprávách (ZJKF 2, 1960, 170—172). Výsledky ankety, související s touto zprávou, budou uveřejněny ve velkém díle UNESCO, které shrne odpovědi vlád členských zemí a rozličných kompetentních or-

ganizací. Těmuž valnému shromáždění CIPSH podala FIEC návrh valného shromáždění v Londýně, aby delegátům z jednotlivých zemí, kteří přijíždějí na shromáždění FIEC nebo CIPSH, byl umožněn v zájmu zlepšení styků a zvětšení vědecké spolupráce mezi východem a západem delší pobyt, aby přítomnost na konferenci mohli spojit s vlastním studiem. Lze doufat, že do r. 1964, kdy se má konat kongres klasických studií ve Spojených státech, bude již tento návrh realizován. Generální ředitel UNESCO rozhodl o ustavení *Comité consultatif international de bibliographie, de documentation et de terminologie* jako poradního orgánu UNESCO. Za FIEC bude jeho členkou M^{le} Juliette Ernst, která jako dlouholetá vydavatelka *Année philologique* má pro činnost v tomto orgánu zvláštní kvalifikaci. Jako v letech předcházejících i v r. 1960 a 1961 poskytovalo UNESCO na základě doporučení FIEC a CIPSH subvencí některým základním publikacím z oboru věd o antickém starověku. Byla to *Année philologique*, *Fastí Archaeologici*, *Lustrum*, *Oxyrhynchus Papyri*, *Thesaurus linguae Latinae*, *Thesaurus linguae Graecae* a *Wörterbuch der griechischen Papyruskunde*. Celková subvence činila v r. 1960 8 000 \$, v r. 1961 8 050 \$.

*

Varšavské valné shromáždění FIEC zahájil prezident FIEC, prof. P. Romanelli z Říma, vzpomínkou na bývalého presidenta FIEC Carstena Høega; vzpomněl také zemřelého

předsedy JKF prof. Karla Svobody jako velkého učenca a humanisty. Na pořadu jednání bylo po ověření plných mocí delegátů především přijetí nových společností, jež podaly přihlášku do FIEC. Byla to *Classical Association of South Africa*, která sdružuje klasické filology z pěti universit Jihoafrické republiky; *Acta classica*, jež tato společnost vydává, vykazují velmi dobrou úroveň. Druhá společnost, hlásící se do FIEC, *Australasian Universities' Language and Literature Association*, sdružuje australské a novozélandské filology, a to klasické i moderní. Orgánem společnosti je časopis AUMLA, kde vycházejí také příspěvky z klasické sekce společnosti. Třetí společností, přijatou na varšavském shromáždění FIEC, je *Sociedade brasileira de Romanistas*, která nesdružuje jen právníky, jak by se zdálo z jejího názvu, ale všechny, kdo se zabývají latinskými studii. Přesto, že nebyly dosud odstraněny všechny překážky, jež po několik let bránily v členství ve FIEC maďarské společnosti *Őkortudományi Társaság*, rozhodlo varšavské valné shromáždění o jejím přijetí. Znovu bude nutno projednávat kandidaturu páté společnosti, jež se ve Varšavě hlásila, a to *Classical Society of Malta*, jež sdružuje studenty a absolventy filosofické fakulty na Maltě, neboť nejsou výboru dosud známy její stanovky; kromě toho nemá tato společnost vědecký charakter jako všechny ostatní společnosti, tvořící FIEC.

Členy FIEC je dnes 42 společností. Pět z nich má charakter mezinárodní (*Associazione internazionale di Archeologia classica*, *Association internationale des Etudes byzantines*, *Association internationale de Papyrologues*, *Société internationale de*

Bibliographie classique, *Unione internazionale degli Istituti di Archeologia*, *Storia e Storia dell'arte in Roma*), ostatních 37 společností reprezentuje 26 států. Po jedné vědecké společnosti pro antiku má ve FIEC Austrálie a Nový Zéland, Belgie, Bulharsko, Československo, Finsko, Holandsko, Itálie, Japonsko, Jižní Afrika, Kanada, Maďarsko, Německo, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Švédsko, Švýcarsko, dvěma společnostmi je zastoupena Brazílie, Dánsko, Řecko, Španělsko a USA, třemi Francie a pěti Velká Británie.

V pokladní zprávě upozornil pokladník FIEC, prof. M. Durry z Paříže, na nutnou změnu ve výši členských příspěvků. V letech, v nichž se nekoná valné shromáždění, se výdaje v podstatě omezují na náklady sekretariátu a korespondenci pokladníkovu, ovšem jen díky hospodárnosti členů výboru, kteří vyřizují záležitosti FIEC při cestách, placených jinou institucí. Tento systém samozřejmě nevyhovuje, neboť prakticky vylučuje, aby se mohl sejít celý výbor. V letech, v nichž se koná valné shromáždění, jsou pak prostředky FIEC zcela nedostatečné. Proto se jeví pro dobrý chod FIEC nutným zvýšit roční příspěvek na 20 nebo 25 \$. O tomto návrhu se rozpředla diskuse, v níž se uznávala sice potřeba zvýšit příspěvky, na druhé straně se však upozorňovalo na to, že některé společnosti neplatí pravidelně ani dosavadní roční příspěvek 15 \$ a že mnohým společnostem toto zvýšení způsobí značné nesnáze. Materiální výhody nebude FIEC moci členským společnostem poskytnout ani při zvýšených příspěvcích, neboť publikace, na něž UNESCO dává subvenci, vycházejí v různých naklada-

telstvích a jsou šířeny různým způsobem. Podpora, kterou FIEC dává jednotlivým společnostem, je čistě ideální: přináležitost národních společností k FIEC jako společnosti mezinárodní jim dodává více váhy v jejich úsilí za obranu klasických studií. Nato bylo rozhodnuto, aby s platností od 1. ledna 1962 byly členské příspěvky zvýšeny na 20 \$.

Důležitou součástí programu IX. valného shromáždění FIEC bylo jednání o rozdělení subvence UNESCO na léta 1965 a 1966. Předsedající prof. Romanelli v obsáhlém výkladu seznámil delegáty s výsledky úvah výboru v tomto bodě. Konstatoval, že již po několik let zůstává seznam subvencovaných publikací beze změny, což prakticky vylučuje veškerou účinnou pomoc FIEC nově vznikajícím orgánům, omezuje obzor FIEC a brání jí v akci. Také o tomto sdělení vznikla velká debata, v níž se poukazovalo na to, že by se snad mohlo stát do pěti let samostatným *Lustrum*, a neméně i na to, že subvence dostávají *Oxyrhynchus Papyri*, ačkoliv jiné stejně důležité publikace subvencí nemají. Žádost o novou subvenci předložily *Studi Etruschi*. Ačkoliv FIEC zásadně doporučuje subvenci jen publikacím mezinárodním a bibliografickým, bude se o subvenci této publikaci uvažovat, protože část bibliografická bude její významnou složkou a její italské vedení má být rozšířeno o odborníky z jiných států. Směrnice CIPSH z r. 1959 ukládají FIEC, aby na subvenci navrhovala nové publikace, jež potřebují pomoci; během deseti let se mají tyto publikace stát soběstačné. Výběr se má omezovat na publikace skutečně mezinárodní, širšího dosahu: bibliografie, slovníky a sbírky dokumentů. Valné shromáždění po-

sléze pověřilo výbor, aby pečlivě uvážil situaci všech publikací, jež dosud dostávaly subvenci, i situaci zemí, v nichž vznikající klasická studia potřebují podpory, a podle toho navrhl CIPSH na jaře r. 1963 publikace na subvenci na léta 1965 až 1966.

Posledním důležitým bodem programu valného shromáždění FIEC bylo jednání o organizování IV. mezinárodního kongresu klasických studií, který se má na návrh *American Philological Association a Archaeological Institute of America* konat v Americe. Organizační výbor, složený ze zástupců amerických universit, akademií a vědeckých společností, získal pro tento kongres subvenci 50 000 \$ od *American Council of Learned Societies*, 5 000 \$ poskytne UNESCO. Nekrytá zůstává zatím potřebná suma 15 000 \$, proto organizační výbor žádá i ty účastníky, kteří by měli právo na hrazení cestovních výloh pořadající organizací, aby pokud možno použili jiných zdrojů. Kongres se bude konat ve Philadelphii na Pensylvánské universitě, která nabídla kongresu jak přednáškové místnosti, tak koleje, a to od 31. srpna do 5. září 1964. V zásadě bylo stanoveno, že s příspěvky na tomto kongresu budou moci vystoupit jen ti účastníci, kteří k tomu budou organizačním výběrem vyzváni, velká debata však vznikla o tom, zda má být stanoveno ústřední téma kongresu. Prof. Broughton navrhl jako ústřední téma „Nové znalosti a stará moudrost — Příspěvky nových výzkumů ke klasickým studiím“, prof. Romanelli „Jednota klasické kultury a vzájemná souvislost disciplín, zaměřených k jejímu studiu“, organizační výbor se klonil k názoru, že by bylo lépe ústřední téma neurčovat,

prof. van Groningen z Holandska navrhl, aby byly stanoveny dva zájmové okruhy, k nimž by se zaměřovaly jednotlivé příspěvky, Mlle Ernst doporučila, aby se při příležitosti kongresu konalo kolokvium o určitém speciálním problému, jako tomu bylo v Londýně. Americký organizační výbor chce použít londýnských zkušeností v tom, že dopoledne by byly přednášeny příspěvky zásadní, k nimž by nebyla diskuse, odpoledne zprávy kratší a více specializované spolu s diskusí. Prof. Broughton žádá jménem programové komise všechny členské společnosti, aby této komisi oznámily jména badatelů, kteří by měli být vyzváni k příspěvkům. Doporučuje, aby na kongres nebyli vysláni převážně učenci světového jména, ale lidé mladí, kteří mají za sebou již vynikající práce, ale jsou

dosud na počátku své kariéry. Na konání kongresu má každý účastník přispět 10 \$. Příspěvky nebudou rozslány účastníkům napřed, jen pravděpodobně jejich resumé. Uveřejnit jednání kongresu má smysl jen tehdy, je-li soustředěn k jednomu tématu, proto o jejich publikaci bude rozhodnuto až po kongresu. Dva dny před zahájením kongresu, 29. a 30. srpen, budou věnovány zasedání valného shromáždění FIEC. Prof. Graur z Rumunska sice navrhl, aby se valné shromáždění FIEC sešlo mezitím ještě jednou, v Paříži r. 1963 u příležitosti Mezinárodního kongresu archeologického, tento návrh byl však zamítnut, neboť na tomto kongresu budou přítomni jen archeologové, čímž by valné shromáždění FIEC nabylo příliš jednostranného charakteru.

—av—

Nález v Judské poušti. Na jaře r. 1961 objevila hebrejská expedice v jeskyních v judské poušti, kde už dříve došlo k významným nálezům, mnoho dalších památek. Podle výzkumu v „Jeskyň hrůzy“ lze soudit, že zde zahynuly poslední zbytky

z Bar Kochbova povstání: v jeskyni se našly zbytky velkých zásob a kostry žen a dětí, muži zřejmě padli v boji a všichni volili raději smrt než římskou vládu (podle článku H. Schachtera, *Aegyptus* 41, 1961, 88—91).

—vi—

ZE SVĚTA

K Y P R

V severní části Kypru nedaleko vesnice Karmy byl učiněn svého druhu unikátní nález. Byl tu objeven basrelief zpodobující lidskou postavu vytesaný na kamenné stěně u vchodu do hrobky. Pochází z doby bronzové, pravděpodobně ze 4. tis. př. n. l. Jde o vzácný nález z před-egejské periody ve východním Středomoří, jež je vědecky poměrně málo prozkoumána. (Voprosy istorii 8/1961, str. 204).

P O L S K O

V květnu 1961 se konala ve Varšavě VI. mezinárodní konference archivních pracovníků. Zúčastnili se jí zástupci 25 zemí, mezi nimi SSSR, Polské lidové republiky, Velké Británie, Francie, USA, Turecka aj. Konference projednala plán mezinárodní spolupráce v oboru archivnictví a otázky technické pomoci archivům zemí Asie a Afriky, které se nedávno osvobodily. (Voprosy istorii 8/1961, str. 203).

N S R

Oddělení Madrid Německého archeologického institutu vydalo v roce 1961 v nakladatelství Kerle v Heidelbergu 1. svazek *Madrider Mitteilungen* (231 str., 58 tab., 15 plánů, 52 DM). Časopis bude vycházet jednou ročně a přinášet články z dějin Pyrenejského poloostrova od prehistorie až do raného středověku. (Gnomon 3/1961, str. 320).

*

Akademie věd v Gotinkách, Heidelbergu, Mohuči a Mnichově založily společnou komisi pro dějiny starokřesťanské literatury (*Patristische Kommission der Akademien*

der Wissenschaften), která má pokračovat v práci dřívější „Kirchenväterkommission“ Pruské akademie věd v Berlíně. Bylo dohodnuto, že dosavadní *Kommission für spätantike Religionsgeschichte der DAW* v Berlíně bude pokračovat nadále ve vydávání řeckých křesťanských autorů doby před Konstantinem. Nová patristická komise bude vydávat především řecké křesťanské autory 4. až 6. stol., jejichž vydání jsou většinou zastaralá a mnohdy vůbec nepoužitelná. Kromě toho bude komise připravovat vydání novozákonních apokryfů, křesťanských papyrů a církevních pramenů právních. (Gnomon 2/1961, str. 223—224).

P O R T U G A L S K O

Instituto de Arqueologia na Faculdade de Letras university v Coimbre vydal v r. 1959 1. sv. časopisu *Conimbriga* (260 str., 60 Esc.). Přináší jednak články z oboru klasické archeologie, portugalské prehistorie a římského období portugalských dějin, psané převážně portugalsky, jednak sdělení, zprávy, oznámení o knihách a bibliografické údaje. (Gnomon 3/1961, str. 320).

R U M U N S K O

Archeologický ústav Rumunské akademie věd dokončil dlouholeté výkopy starořecké kolonie Istrie na břehu Černého moře, 50 km na sever od Konstancie. Množství památek z 6.—5. stol. př. n. l. tam nalezených dosvědčuje, že Istria byla jedním z významných hospodářských i kulturních center západního Černomoří v pol. 1. tisíciletí př. n. l. (Voprosy istorii 1/1961, str. 221).

Ř E C K O

V časopisu Gnomon (2/196 str. 223) podává Spyridon Marina-

tos zajímavou zprávu o zničení nálezu v Messénii. V letech 1944—1945 našel jakýsi sedlák v západní Messénii v krajině staré Erany na sev. od Pylu při hloubení studně v hloubce asi 6 m bednu z tvrdého kamene podobného mramoru. Víko rozbil a vytáhl nahoru v kusech. Uvnitř bedny našel předmět, který popsal jako tmavou, křehkou masu na způsob svitku, jako „hnůj“. Poněvadž se mu zdálo, že na nález rozeznává písmena, oznámil věc policii. Než se však dostavila policie, poněvadž nález „nebyl žádný poklad, nýbrž vypadal jako ‚bláto‘ a rychle se rozpadal“, zahodil jej sedlák na hnojištví svého hospodářství. Podle shodné výpovědi několika svědků, kteří nález viděli, byla na něm četná písmena, zvláště na okrajích. Svitek prý zůstal několik dní ve zcela dobrém stavu, podle čehož soudí Marinatos, že to byla spíš kůže než papyros. Tato ztráta je bolestná. O povaze textu nelze ovšem nic říci. Snad šlo o bednu s knihami, snad nebyla pouze tato jediná; veden touto nadějí chce Marinatos pátrat dále. Velká hloubka, v níž byla bedna nalezena, svědčí o tom, že šlo o úkryt. Marinatos připomíná v této souvislosti zprávu zachovanou u Pausania (4, 20, 4), podle níž Aristomenes zakopal na hoře Ithome posvátné spisy napsané na tenké zinkové plechy (nález popsaných zinkových plechů u Mrtvého moře je další paralelou). Tato zpráva Pausaniova svědčí alespoň o tom, že takové spisy byly v Messénii zakopávány a příležitostně opět objevovány (o jejich objevení po snu srv. Paus. 26, 8).

V prosinci 1960 skončili pracovníci západoněmeckého archeologického ústavu v Athénách vykopávky na athénském stadiónu. Prof. E. Kunze, jenž řídil od r. 1953 archeologické práce v Olympii, označil ve svém referátě o pracovních výsledcích za nejvýznamnější nález r. 1960

perskou bronzovou helmu, jež se dochovala zcela neporušena. (Voprosy istorii 7/1961, str. 203).

S S S R

Věstník Moskevské university vycházející od r. 1946 byl původně určen pro všechny vědní obory na universitě pěstované. V r. 1960 byl však reorganizován a historikové dostali vlastní časopis: *Vestnik Moskovskogo universiteta. Serija IX. Istoriceskije nauki*. Vychází šestkrát do roka pod redakcí čl. korespondenta AV SSSR A. V. Archichovského. V r. 1960 vyšlo 6 čísel. Z oboru starověkých dějin přináší Věstník historiografickou studii V. S. Sokolova o Eutropiovi (č. 6) a příspěvek V. I. Kuziščina k otázce koncentrace majetku v Římě na sklonku republiky „Cicero — majitel domů“ (č. 5). (Voprosy istorii 5/1961, str. 157 až 159).

*

Jedním ze tří komplexních témat, na nichž pracuje Katedra obecných dějin na historické fakultě Uralské university A. M. Gorkého, je studium sociálně ekonomického zřízení a třídního boje v předkapitalistickém městě. V rámci tohoto tématu se zabývají docenti E. G. Surov ekonomikou a organizací antických měst v severním Černomoří, N. N. Belova městským zřízením v římské Gallii, N. A. Bortnik středověkým Římem a profesor M. Ja. Sjuzumov byzantským městem. (Voprosy istorii 2/1961, 160—163.)

U S A

Nakladatelství Thomas J. Cromwell Company, 432 Park Avenue South New York 16, N. Y. zřídilo oddělení pro vydávání prací z oboru věd o antickém starověku (starověké historie, archeologie, literární kritiky, dějin antických institucí, antického myšlení a náboženství, mythologie). Bude též vydávat životopisné profily a překlady. (Gnomon 2/1961, str. 224.)

-esv-

1

Kybelé [vápenec]

2

Zeus (mramor, helénistická doba)

3

Septimius Severus [jaspis]

1

Satyr a mainada. Atická hydria asi 550 př. n. l.

2

Tři terakoty z Kýmé

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ
vydává pro členy JKF v pověření výboru JKF redakční rada:
prof. dr. Ladislav Varcl, prof. dr. Jar. Ludvíkovský, Augustin Wolf

Uzávěrka tohoto čísla byla 20. listopadu 1961

Obálku navrhl J. Krouz
Vytiskly novinářské závody Mír, n. p., závod 1, Praha

A-17*21009
